OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ja oppivelvollisuuden laajentuminen

Raportti tukipalveluista toisen asteen koulutuksessa

KOULUTUS | Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2023:25

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:25

Vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ja oppivelvollisuuden laajentuminen

Raportti tukipalveluista toisen asteen koulutuksessa

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu
Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti
Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö
CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-263-749-9
ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Kuvailulehti
19.6.2023

Vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ja oppivelvollisuuden laajentuminen
Raportti tukipalveluista toisen asteen koulutuksessa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:25		**Teema**	Koulutus
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Yhteisötekijä	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Kieli	suomi	**Sivumäärä**	58

Tiivistelmä

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut 1.10.2021 oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpanon seurantasuunnitelman vuosille 2021–2024. Tämä selvitys on osa seurantasuunnitelmaa. Hyväksyessään oppivelvollisuuslain eduskunta edellytti, että opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee selvityksen, jolla varmistetaan erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelut.

Selvityksessä esitettyjen kehittämisehdotusten lähtökohtana on tarkastella lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa sekä tutkintokoulutuksiin valmentavissa koulutuksissa olevien oppivelvollisten erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelujen saatavuutta ja kehittämistarpeita.

Esitetyt kehittämisehdotukset liittyvät 1) opiskelijoiden avustamista koskevien palvelujen selkeyttämiseen opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön välillä, 2) vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opintososiaalisia etuuksia koskevien säännösten selkeyttämiseen ammatillisessa koulutuksessa, 3) erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opintososiaalisten etuuksiin liittyvien käytäntöjen seuraamiseen tutkintokoulutukseen valmentavassa koulutuksessa, 4) vaativan erityisen tuen aloituspaikkojen lisäämiseen yhteishaussa, 5) opiskeluhuoltopalvelujen kehittämiseen vastaamaan paremmin vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelujen saatavuutta, 6) vammaisten opiskelijoiden tukipalvelujen koordinoinnin ja yhteistyön kehittämiseen koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden välillä, 7) ministeriöiden ja muiden viranomaisten yhteistyön kehittämiseen tukipalveluista tiedottamiseksi ja palveluihin ohjaamiseksi sekä 8) myös muiden kuin oppivelvollisten vaativan erityisen tuen opiskelijoiden koulutuksen riittävien resurssien turvaamiseen.

Asiasanat	oppivelvollisuus, vammaiset, erityinen tuki, tukipalvelut		
ISBN PDF	978-952-263-749-9	**ISSN PDF**	1799-0351
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-749-9		

Presentationsblad

19.6.2023

Studerande med funktionsnedsättning och andra studerande som behöver särskilt stöd och utvidgningen av läroplikten

Rapport om stödtjänster inom utbildning på andra stadiet

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2023:25		**Tema**	Utbildning
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Utarbetad av	Undervisnings- och kulturministeriet		
Språk	finska	**Sidantal**	58

Referat

Undervisnings- och kulturministeriet har den 1 oktober 2021 publicerat en uppföljningsplan för genomförandet av utvidgningen av läroplikten för 2021–2024. Den här utredningen är en del av uppföljningsplanen. När riksdagen godkände utvidgningen av läroplikten förutsatte den att undervisnings- och kulturministeriet bereder en utredning för att säkerställa stödtjänsterna för studerande som behöver särskilt stöd och krävande särskilt stöd.

Utgångspunkten för de utvecklingsförslag som presenteras i utredningen är att se över tillgången till samt behoven att utveckla stödtjänsterna för studeranden som behöver särskilt stöd och krävande särskilt stöd inom gymnasieutbildningen, yrkesutbildningen och utbildningen som handleder för examensutbildning.

Utvecklingsförslagen gäller 1) att tydliggöra stödtjänsterna för studerande mellan undervisnings- och kulturministeriet och social- och hälsovårdsministeriet, 2) att tydliggöra de studiesociala förmånerna för studerande som behöver krävande särskilt stöd inom yrkesutbildningen, 3) att följa upp praxis i anslutning till studiesociala förmåner för studerande som behöver särskilt stöd inom utbildningen som handleder för examensutbildning, 4) att utöka nybörjarplatserna i den gemensamma ansökan för studerande som behöver krävande särskilt stöd, 5) att utveckla elevhälsotjänsterna så att de bättre motsvarar tillgången till stödtjänster för personer med funktionsnedsättning och andra studerande som behöver särskilt stöd, 6) att samordna och utveckla samarbetet mellan utbildningsanordnarna och välfärdsområdena gällande stödtjänsterna för personer med funktionsnedsättning, 7) att utveckla samarbetet mellan ministerier och andra myndigheter för att informera om stödtjänsterna och hänvisa till tjänsterna samt 8) att säkra tillräckliga resurser för utbildningen av andra än läropliktiga med krävande särskilt stöd.

Nyckelord	läroplikt, personer med funktionsnedsättning, särskilt stöd, stödtjänst		
ISBN PDF	978-952-263-749-9	**ISSN PDF**	1799-0351
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-749-9		

Description sheet

19 June 2023

Students with disabilities or special needs and extended compulsory education
Report on Support Services in Upper Secondary Education

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2023:25		**Subject**	Education
Publisher	Ministry of Education and Culture		
Group author	Ministry of Education and Culture		
Language	Finnish	**Pages**	58

Abstract

On 1 October 2021, the Ministry of Education and Culture published a monitoring plan for the implementation of extended compulsory education for the period 2021–2024. This report is part of the monitoring plan. When approving the Act on Compulsory Education, Parliament required the Ministry of Education and Culture to prepare a report to ensure support services for students in need of special needs support or intensive special needs support.

The starting point for the proposals presented in the report is to examine the availability and development needs of support services for students in general upper secondary school education, vocational education and training or preparatory education and training to complete a qualification who are subject to compulsory education and in need of special needs support or intensive special needs support.

The proposals presented relate to 1) clarification of student assistance services between the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health, 2) clarification of social benefits for students in need of intensive special needs support in vocational education and training, 3) the monitoring of practices related to social benefits for students in need of special needs support in preparatory education and training to complete a qualification, 4) increasing the number of available student places in the joint application procedure for those needing intensive special needs support, 5) development of student welfare services to better correspond with the availability of support services for students with disabilities and other students in need of special needs support, 6) development of coordination and cooperation in support services for students with disabilities between education providers and wellbeing services counties, 7) the development of cooperation between ministries and other authorities to provide information on support services and referral to services, and 8) also ensuring sufficient resources for the education of students entitled to intensive special needs support who are not subject to compulsory education.

Keywords	compulsory education, disabled people, special support, support service		
ISBN PDF	978-952-263-749-9	**ISSN PDF**	1799-0351
URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-749-9		

Sisältö

Esipuhe 8

1 Selvityksen taustaa 11
1.1 Selvitystyön eteneminen 13

2 Osa 1: Voimassa oleva ammatillista koulutusta ja oppivelvollisuuden laajentumista koskeva lainsäädäntö ja sen toimivuuden nykytila 15
2.1 Ammatillisen koulutuksen erityinen tuki 15
2.1.1 Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa 16
2.1.2 Vaativa erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa 18
2.1.3 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus 19
2.2 Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus 19
2.3 Erityisen tuen huomiointi koulutuksen rahoitusjärjestelmissä 22
2.4 Lukiokoulutus 23
2.5 Opiskeluhuolto opiskelijoiden hyvinvoinnin ja palveluiden saatavuuden turvaamisessa 24
2.6 Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön tukipalvelut vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen mahdollistajana 30
2.6.1 Henkilökohtainen apu 31
2.6.2 Kuljetuspalvelut 33
2.6.3 Tulkkauspalvelu 35
2.6.4 Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet 35
2.6.5 Henkilökohtaiset opiskelun apuvälineet Kelan järjestämänä 36
2.7 Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen vaikutus vammaispalveluiden järjestämiseen 36
2.7.1 Vammaispalvelulain uudistus 37
2.8 Tukipalveluiden tarpeen selvittäminen ja ohjaus palvelujen hakemisessa 38
2.8.1 Yhteenveto opiskelijoiden palvelujen ja tukitoimien saatavuudesta 38

3 Osa 2: Selvitys oppivelvollisten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten tukipalvelujen sekä oppimisen tuen palvelujen saatavuudesta ja toimivuudesta oppilaitoksissa 43
3.1 Selvityksen tausta, tavoitteet ja tehtävät 43
3.2 Selvityksen toteuttaminen 45
3.3 Selvityksen tulokset 45
3.3.1 Avustajapalvelut 45
3.3.2 Apuvälineet 51

3.3.3 Kuljetuspalvelut 51
3.3.4 Tulkkauspalvelut 52
3.3.5 Opintososiaaliset edut 52
3.3.6 Opiskeluhuolto 53
3.3.7 Tukipalvelujen saatavuus tulevilla hyvinvointialueilla 53
3.4 Yhteenveto ja johtopäätökset 53

4 Osa 3: Vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien tukipalveluiden kehittämisehdotukset toisen asteen koulutuksessa 56

ESIPUHE

Oppivelvollisuutta laajennettiin uudella 1.8.2021 voimaan tulleella oppivelvollisuuslailla (1214/2020). Oppivelvollisuus päättyy, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. Oppivelvollisuutta voi suorittaa myös perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheen tutkintokoulutukseen valmentavassa (TUVA) koulutuksessa tai vaativaa erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille tarkoitetussa työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa (TELMA) koulutuksessa. Oppivelvollisuuden laajentaminen tähtää siihen, että kaikki perusopetuksen päättävät jatkavat opintojaan ja siirtyvät joko välittömästi tai nivelvaiheen koulutuksen jälkeen toisen asteen koulutukseen. Tavoitteena on, että jokainen nuori suorittaisi toisen asteen tutkinnon. Tämä edellyttää, että myös vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat nuoret saavat opiskelupaikan ja tarvitsemansa opiskelun edellyttämät tukipalvelut. Erityisen ja vaativan erityisen tuen tukipalvelujen seurannan tavoitteena on varmistaa, että tämä tavoite toteutuu kaikkialla Suomessa.

Hyväksyessään oppivelvollisuuslain eduskunta edellytti, että opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee selvityksen, jolla varmistetaan erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelut. Sivistysvaliokunta on todennut oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvässä mietinnössään (SiVM 15/2020 vp, s. 24 -25), että vammaisten, sairaiden ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutuksen turvaamisessa tulee huomioida, että he saattavat tarvita oppimisen tueksi terveyspalveluja, sosiaalihuolto- ja vammaispalvelulain mukaisia palveluja sekä myös Kelan palveluja, esimerkiksi henkilökohtaisen avun, apuvälineitä, kuntoutusta, tulkkauspalvelua tai kuljetuspalveluja. Nämä palvelut räätälöidään yksilöllisesti opiskelijalle. Sivistysvaliokunta toteaa ongelmana olevan, että niitä haetaan eri paikoista, minkä takia tarvitaan hyvää yhteistyötä koulutuksen järjestäjän, kunnan, sairaanhoitopiirin sekä Kelan kanssa. Tämä edellyttää koulutuksen järjestäjältä ja muilta organisaatioilta suunnitelmallista yhteistyötä ja koordinointia.

Oppivelvollisuuslain toimeenpanossa on sivistysvaliokunnan mukaan tärkeää, että oppivelvollisia ja heidän huoltajiaan ohjeistetaan riittävästi etuuksien ja palveluiden hakemiseen liittyvissä menettelyissä ja että haku- ym. prosessit ovat mahdollisimman sujuvia ja viivytyksettömiä. Jokaisella koulutusasteella tulee varmistua siitä, että vammaiset nuoret ja heidän huoltajansa saavat riittävän ja oikea-aikaisen tiedon ja tarvittaessa avun opiskelussa tarvittavan tuen hakemiseksi sekä vammaisen opiskelijan opintoihin liittyvistä oikeuksista yleisemminkin. Erityistä huomioita tulee kiinnittää perusopetuksen

jälkeiseen aikaa, jolloin opiskelijat ovat oikeutettuja hakemaan tarvitsemiansa koulutuksen suorittamisen edellyttämiä tukipalveluja eri toimijatahoilta. Perusopetuksen aikana tukipalveluiden järjestämisestä vastaa perusopetuksen järjestäjä. Tukipalvelujen järjestämiseen on liittynyt epäselvyyksiä perusopetuksen jälkeisissä koulutuksissa, jotka osaltaan ovat tehneet tukipalvelujen saamisesta haasteellista ja siten vaarantaneet opiskelijoiden yhdenvertaisuuden.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut 1.10.2021 oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpanon seurantasuunnitelman vuosille 2021–2024. Tämä selvitys on osa seurantasuunnitelmaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut tämän selvityksen virkatyönään yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön ja Kansaneläkelaitoksen kanssa. Selvitys koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisessä osassa kuvataan nykytila, muun muassa voimassa oleva lainsäädäntö ja sen toimivuus ottaen huomioon kytkennät opiskeluhuoltoon ja sosiaali- ja terveyspalveluiden siirtymiseen hyvinvointialueille. Toisessa osassa on kuvattu tukipalveluiden saatavuuden nykytilasta tehdyn selvityksen tulokset, jotka pohjautuvat koulutuksen järjestäjille ja opiskelijoille suunnattuihin kyselyihin. Kyselyillä on selvitetty muun muassa tukivälineiden saatavuutta oppilaitoksissa sekä oppimisen tueksi tarvittavien terveys-, mielenterveys-, sosiaali- ja vammaispalvelujen saatavuutta ja toimivuutta. Selvityksen kolmannessa osassa ovat esiin nousseiden kehittämistarpeiden pohjalta tehdyt kehittämisehdotukset tarvittavista toimenpiteistä mukaan lukien mahdolliset lainsäädännön muutostarpeet. Tässä yhteydessä ratkaistaan myös jatkoseurannan kohteet ja toteutus.

Kehittämisehdotusten laatimiseen ja kommentointiin osallistuneet asiantuntijat sosiaali- ja terveysministeriöstä ja Kansaneläkelaitoksesta ovat mahdollistaneet erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tilanteen kokonaisvaltaisen hahmottamisen. Tärkeässä roolissa ovat olleet myös ammatillisen koulutuksen järjestäjät, joiden osalta kyselytutkimus antoi tietoa käytännöistä ja siitä, kuinka hyvin tukipalvelut ovat todellisuudessa opiskelijoiden saavutettavissa. Opiskelijoiden ja huoltajien vastaukset olivat tärkeä osa tätä tilannekuvaa. Vaikka opiskelijoiden suurimmat haasteet koskevat henkilökohtaista avustamista koskevia palveluja, myös muiden tukipalvelujen saatavuudessa on jonkin verran vaihtelua palvelujen saatavuudessa.

Tässä selvityksessä esitettyjen kehittämisehdotusten lähtökohtana on tarkastella lukiokoulutuksessa ja am-matillisessa koulutuksessa sekä tutkintokoulutuksiin valmentavissa koulutuksissa olevien oppivelvollisten erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelujen saatavuutta ja kehittämistarpeita. Koska esimerkiksi henkilökohtaisen avun palveluita järjestetään opiskelijoille kahden eri lainsäädännön kautta (Laki ammatillisesta koulutuksesta ja vammaispalvelulaki), ei aina ole täysin selkeää, kenen palvelut tulisi järjestää. Tämä mahdollistaa myös sen, että on opiskelijoita, jotka voivat olla väliinputoajina eivätkä saa tarvitseminaan palveluita oikea-aikaisesti ja määrällisesti ja

laadullisesti sellaisina, kuin tarve on. Kehittämisehdotukset toimivat tämän pienen, mutta tärkeän opiskelijaryhmän koulutuksen suorittamisen mahdollistajana tilanteessa, jossa oppivelvollisuutta on laajennettu myös kaikkein vaativinta tukea tarvitseville opiskelijoille. Kehittämisehdotukset toimivat myös poikkihallinnollisen työn tukena. Tärkeää on myös tarkastella yhdessä eri toimijoiden kanssa sitä, miten tiedotusta ja palveluja voidaan kehittää niin, että tieto on kaikkien koulutuksen järjestäjien saatavilla ja käytettävissä opiskelijoiden ohjaukseen. Kehittämisehdotukset toimivat lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja valmentavien koulutusten erityisen ja vaativan erityisen tuen kehittämisen ja tulosten arvioinnin välineenä. Loppuraportin laatimiseen on osallistunut asiantuntijoita, joille haluamme osoittaa kiitoksen toisen asteen koulutusten erityisen ja vaativan erityisen tuen opiskelijoiden yhdenvertaisten tukipalvelujen puolesta tehdystä työstä.

Helsingissä 19. päivänä kesäkuuta 2023

Petri Lempinen
Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen ylijohtaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö

1 Selvityksen taustaa

Oppivelvollisuuden tavoitteena on turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti. Lisäksi oppivelvollisuuden tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia.

Oppivelvollisuutta laajennettiin uudella 1.8.2021 voimaan tulleella oppivelvollisuuslailla (1214/2020) siten, että oppivelvollisuus päättyy jatkossa, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. Oppivelvollisuuden laajentaminen tähtää siihen, että kaikki perusopetuksen päättävät jatkavat opintojaan ja siirtyvät joko välittömästi tai nivelvaiheen koulutuksen jälkeen toisen asteen koulutukseen. Tavoitteena on, että jokainen nuori suorittaisi toisen asteen tutkinnon. Tämä edellyttää, että myös vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat nuoret saavat opiskelupaikan ja tarvitsemansa opiskelun edellyttämät tukipalvelut. Erityisen tuen ja siihen liittyvien tukipalvelujen seurannan tavoitteena on varmistaa, että tämä tavoite toteutuu kaikkialla Suomessa.

Sivistysvaliokunta on todennut oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvässä mietinnössään (SiVM 15/2020 vp, s. 24 -25), että vammaisten, sairaiden ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutuksen turvaamisessa tulee huomioida, että he saattavat tarvita oppimisen tueksi terveyspalveluja, sosiaalihuolto- ja vammaispalvelulain mukaisia palveluja sekä myös Kelan palveluja, esimerkiksi henkilökohtaisen avun, apuvälineitä, kuntoutusta, tulkkauspalvelua tai kuljetuspalveluja. Nämä palvelut räätälöidään yksilöllisesti opiskelijalle. Sivistysvaliokunta toteaa ongelmana olevan, että niitä haetaan eri paikoista, minkä takia tarvitaan hyvää yhteistyötä koulutuksen järjestäjän, kunnan, sairaanhoitopiirin sekä Kelan kanssa. Tämä edellyttää koulutuksen järjestäjältä ja muilta organisaatioilta suunnitelmallista yhteistyötä ja koordinointia.

Sivistysvaliokunta korostaa, että oppivelvollisuuslain toimeenpanossa on tärkeää, että oppivelvollisia ja heidän huoltajiaan ohjeistetaan riittävästi etuuksien ja palveluiden hakemiseen liittyvissä menettelyissä ja että haku- ym. prosessit ovat mahdollisimman sujuvia ja viivytyksettömiä. Jokaisella koulutusasteella tulee varmistua siitä, että vammaiset

nuoret ja heidän huoltajansa saavat riittävän ja oikea-aikaisen tiedon ja tarvittaessa avun opiskelussa tarvittavan tuen hakemiseksi sekä vammaisen opiskelijan opintoihin liittyvistä oikeuksista yleisemminkin.

Sivistysvaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että perusopetuksen jälkeiset vammaisille opiskelijoille tarkoitettujen opintososiaalisten etuuksien hakeminen ja käytännön järjestelyt jäävät vammaisen nuoren ja hänen huoltajansa tehtäväksi. Vammaiselle nuorelle näiden palvelujen hakeminen voi osoittautua hyvin vaativaksi, ja huoltajien mahdollisuudet hoitaa lapsensa opintoihin liittyviä palveluita voivat myös vaihdella merkittävästi. Sivistysvaliokunta korosti, että opintososiaalisten etujen saaminen ei saa vaarantua siksi, että viranomaisilla on epäselvyyttä siitä, minkä tahon järjestettäväksi nämä etuudet kuuluvat.

Edellä todettujen huomioiden johdosta sivistysvaliokunta on mietinnössään tehnyt lausumaehdotukset 2-4, jotka sisältyvät myös esitykseen annettuun eduskunnan vastaukseen (EV 218/2020 vp):

> **Eduskunta on edellyttänyt lausumassa 2**, että oppivelvollisuusuudistuksessa hallitus huomioi perusopetuksessa tehostettua tukea, erityistä tukea ja vaativaa erityistä tukea saaneiden oppilaiden oikeuden tukeen toisella asteella ja nivelvaiheen koulutuksessa.
>
> **Eduskunta on edellyttänyt lausumassa 3**, että hallitus seuraa ja varmistaa sen, että erityistä tukea tarvitseville ja vammaisille nuorille taataan opintojen kannalta olennaiset tukivälineet.
>
> **Eduskunta on edellyttänyt lausumassa 4**, että hallitus antaa sivistysvaliokunnalle selvityksen toimenpiteineen siitä, miten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarvitsemien tukipalveluiden saatavuus toteutetaan eri organisaatioiden välisellä yhteistyöllä niin, että se selkeyttää ja parantaa tukipalveluiden saatavuutta ja oikea-aikaisuutta.

1.1 Selvitystyön eteneminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut 1.10.2021 oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpanon seurantasuunnitelman vuosille 2021–2024[1]. Seurantasuunnitelman mukaisesti oppivelvollisuuden laajentamisen seuranta jakautuu seuraaviin hallituksen esityksen mukaisiin temaattisiin kokonaisuuksiin:

1. Oppivelvollisten hakeutuminen koulutukseen ja koulutukseen pääsy, 2. Opinto-ohjaus ja koulutukseen kiinnittyminen, 3. Opetus ja ohjaus, 4. Erityinen tuki ja muut tukimuodot, 5. Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi, 6. Uudistuksen kustannusvaikutukset ja 7. Uudistuksen tavoitteiden toteutuminen ja vaikuttavuus.

Edellä todettujen lausumien 3. ja 4. johdosta toteutettavat toimenpiteet sisältyvät seurantasuunnitelman temaattiseen kokonaisuuteen 4., erityinen tuki ja muut tukimuodot. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa selvityksen edellä todettujen lausumien johdosta. Selvitettävä kokonaisuus on ollut laaja, sillä vammaisille opiskelijoille tarkoitettujen palveluiden ja tukitoimien järjestämisvastuu jakaantuu useille eri toimijoille. Selvityksen valmistelu käynnistettiin vuoden 2021 aikana yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa, ja selvityksen aikana on tehty yhteistyötä keskeisten sidosryhmien, kuten vammaisfoorumin ja Kelan kanssa.

Selvitystyö jakautui kolmeen osavaiheeseen:

1) Vuonna 2021 kuvataan nykytila, muun muassa voimassa oleva lainsäädäntö ja sen toimivuus ottaen huomioon kytkennät opiskeluhuoltoon. Nykytilan kuvauksessa otetaan huomioon myös sosiaali- ja terveyspalveluiden mahdollinen siirto hyvinvointialueille.

2) Kevään 2022 aikana selvitetään tukipalveluiden saatavuuden nykytila koulutuksen järjestäjille ja opiskelijoille suunnatuilla kyselyillä. Kyselyillä selvitetään muun muassa tukivälineiden saatavuutta oppilaitoksissa sekä oppimisen tueksi tarvittavien terveys-, mielenterveys-, sosiaali- ja vammaispalvelujen saatavuutta ja toimivuutta.

1 Oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpano: seurantasuunnitelma 2021–2024, opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:45, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163531

3) Selvityksessä esiin nousseiden kehittämistarpeiden pohjalta tehdään syksyllä 2022 ehdotukset tarvittavista toimenpiteistä mukaan lukien mahdolliset lainsäädännön muutostarpeet. Tässä yhteydessä ratkaistaan myös jatkoseurannan kohteet ja toteutus.

Selvityksen eri vaiheissa sidosryhmiä on osallistettu webinaarien kautta, mutta erillistä seuranta- tai ohjausryhmää ei ole asetettu. Selvityksen perusteella ilmenevien lainsäädäntömuutosten valmistelu toteutetaan erikseen hallituksen esityksen valmistelun prosessimallin mukaisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on oppivelvollisuuden laajentamisen jälkeen toiminut tiiviissä yhteistyössä ammatillisten erityisoppilaitosten kanssa vaativaan erityiseen tukeen oikeutettujen opiskelijoiden oppivelvollisuuden suorittamiseen ja opiskelupaikkojen riittävyyteen liittyvissä kysymyksissä. Keväällä 2022 ministeriö osallistui vammaisjärjestöjen ja Kelan kanssa tapaamiseen, jossa käytiin läpi opiskelijoiden tulkkauspalveluihin liittyviä kysymyksiä. Erityiseen tukeen ja vammaisten opiskelijoiden tukipalveluihin liittyviä kysymyksiä on käsitelty myös ministeriön 29.4.2022 järjestämässä oppivelvollisuuden laajentamisen seurannan webinaarissa. Kevään 2023 aikana on selvitystä täydennetty yhteistyössä STM:n ja KELA:n kanssa ja laadittu yhteistyössä kehittämissuositukset jatkotoimille.

2 Osa 1: Voimassa oleva ammatillista koulutusta ja oppivelvollisuuden laajentumista koskeva lainsäädäntö ja sen toimivuuden nykytila

Selvitystyön ensimmäisessä osassa esitellään voimassa olevaa ammatillisen koulutuksen ja oppivelvollisuuden laajentumista koskevaa lainsäädääntöä ja sen toimivuuden nykytilaa. Tätä käsitellään ammatillisen koulutuksen, työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen, tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen sekä lukiokoulutuksen osalta. Tämän jälkeen esitellään, miten erityinen tuki on huomoitu koulutuksen rahoitusjärjestelmässä kyseisissä koulutusmuodoissa. Lisäksi tarkastellaan opiskeluhuollon roolia vaativan ja erityisen tuen opiskelijoiden hyvinvoinnin tukena ja palveluiden saatavuuden näkökulmasta.

Seuraavassa kappaleessa esitellään sosiaali- ja terveysministeriön lainsäädäntöä erityisesti henkilökohtaisen avun, kuljetuspalvelujen, tulkkauspalvelujen, lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden sekä Kelan järjestämien henkilökohtaisten opiskelun apuvälineiden osalta. Sen jälkeen kuvataan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen vaikutusta vammaispalveluihin sekä uudistuvaa vammaispalvelulakia (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, 380/1987).

Lopuksi tarkastellaan tukipalvelujen tarpeen selvittämistä ja ohjausta palvelujen hakemisessa sekä tehdään yhteenveto opiskelijoiden palvelujen ja tukitoimien saatavuudesta.

2.1 Ammatillisen koulutuksen erityinen tuki

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) mukaisia ammatillisia tutkintoja ovat ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto. Ammatillisen koulutuksen valmentava koulutus on työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA). Osana oppivelvollisuuden laajentumista käynnistyi 1.8.2022 uusi tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA –koulutus).

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 2 §;n mukaan ammatillisten tutkintojen ja koulutuksen tarkoituksena on kohottaa ja ylläpitää väestön ammatillista osaamista ja antaa mahdollisuus ammattitaidon osoittamiseen sen hankkimistavasta riippumatta. Lisäksi tarkoituksena on kehittää työ- ja elinkeinoelämää ja vastata sen osaamistarpeisiin, edistää työllisyyttä, antaa valmiuksia yrittäjyyteen ja työ- ja toimintakyvyn jatkuvaan ylläpitoon sekä tukea elinikäistä oppimista ja ammatillista kasvua. Koulutuksen tarkoituksena on lisäksi edistää tutkintojen tai niiden osien suorittamista.

Ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitetun koulutuksen tavoitteena on lisäksi tukea opiskelijoiden kehitystä hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Tavoitteena on antaa opiskelijoille jatko-opintovalmiuksien, ammatillisen kehittymisen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Koulutusta alle 18-vuotiaalle opiskelijalle suunniteltaessa, järjestettäessä ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 44 §:n nojalla ammatillisessa koulutuksessa aloittavalle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, johon kirjataan yksilölliset osaamisen tunnistamista, tunnustamista, hankkimista, kehittymistä ja osoittamista sekä ohjaus- ja tukitoimia koskevat tiedot. Henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma laaditaan tutkinnon osittain, joten opiskelijoiden tuen tarpeet voivat vaihdella tutkinnon osittain riippuen ammattitaitovaatimuksista ja osaamistavoitteista sekä koulutuksen järjestämisestä työpaikalla. Koulutuksen järjestäjän tulee kirjata henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan opiskelijalle tarjottavan erityisen tuen sisältö, osaamisen arvioinnin mukauttaminen sekä ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista poikkeaminen. Valtioneuvoston asetuksella on säädetty tarkemmin henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelmaan kirjattavista asioista.[2]

2.1.1 Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 64 §:ssä säädetään erityisestä tuesta opiskelijoille, jotka tarvitsevat pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamiseksi oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi. Erityisellä tuella tarkoitetaan opiskelijan tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyitä. Erityisen tuen antamisen tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisen ammattitaidon ja osaamisen. Erityistä tukea saavan opiskelijan osalta

2 Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta (673/2017), 9 §

ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaista osaamisen arviointia voidaan mukauttaa laatimalla opiskelijalle yksilöllinen osaamisen arviointi. Osaamisen arviointia voidaan mukauttaa vain siinä määrin, kuin se on opiskelijan henkilökohtaiset tavoitteet ja valmiudet huomioon ottaen välttämätöntä. Ammatillisen koulutuksen kelenterivuoden 2022 erityisen tuen opiskelijamäärä oli 35 385.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 66 §:n mukaan ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaisista ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista voidaan poiketa siten, että opiskelija ei osoita jotakin tutkinnon perusteiden edellyttämää osaamista, jos: 1) tutkinnon perusteiden mukaiset ammattitaitovaatimukset tai osaamistavoitteet ovat olosuhteet tai aiemmin hankittu osaaminen huomioiden joiltakin osin opiskelijalle kohtuuttomia; tai 2) poikkeaminen on perusteltua opiskelijan vammaan tai terveydentilaan liittyvistä syistä. Poikkeamisen tavoitteena on, että opiskelija voi suorittaa tutkinnon, vaikka hän edellä mainittujen syiden vuoksi ei voi joiltakin osin saavuttaa tutkinnon perusteiden mukaisia ammattitaitovaatimuksia tai osaamistavoitteita. Ammattitaitovaatimuksista ja osaamistavoitteista voidaan poiketa vain siinä määrin kuin se on edellä mainittujen syiden vuoksi välttämätöntä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 67 §:n mukaan koulutuksen järjestäjä päättää opiskelijalle annettavasta 64 ja 65 §:ssä tarkoitetusta erityisestä tuesta ja osaamisen arvioinnin mukauttamisesta sekä 66 §:ssä tarkoitetusta ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista poikkeamisesta. Opiskelijaa ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa tulee kuulla ennen tässä momentissa tarkoitettujen päätösten tekemistä.

Erityisen tuen antamisen tavoitteena on lisäksi edistää opiskelijan kokonaiskuntoutusta yhteistyössä kuntoutuspalveluiden tuottajien kanssa.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 64 §:n 3 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän tulee arvioida opiskelijan erityisen tuen tarve opiskelijan aloittaessa opiskelun ja opintojen aikana tuen tarpeen ilmetessä. Jos oppivelvolliselle on tehty perusopetuslain (628/1998) 17 §:n mukainen perusopetuksen päättyessä voimassa oleva päätös erityisestä tuesta, koulutuksen järjestäjän on selvitettävä ja arvioitava opiskelijan erityisen tuen tarve perusopetuksen aikana tehdyn erityisen tuen päätöksen pohjalta. Oppivelvollisuuslain 23 §:n 5 momentin mukaan perusopetuksen järjestäjän on toimitettava uudelle koulutuksen järjestäjälle perusopetuslain 17 §:n mukainen perusopetuksen päättyessä voimassa oleva päätös erityisestä tuesta ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 67 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa. Päätös on toimitettava myös koulutuksen järjestäjän pyynnöstä. Edellä mainittu sääntely perusopetuksessa tehdyn erityisen tuen päätöksen käyttämisestä erityisen tuen tarpeen arvioinnin pohjana on tullut voimaan 1.8.2022

lukien. Säännöksen tavoitteena on vahvistaa oppivelvollisen opiskelijan oikeutta erityiseen tukeen. Vastaava säännös on myös tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annetussa laissa (1215/2020).

2.1.2 Vaativa erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 65 §:ssä säädetään vaativan erityisen tuen koulutuksesta, jonka mukaan vaativan erityisen tuen tehtävän saaneen koulutuksen järjestäjän tehtävänä on järjestää koulutusta opiskelijoille, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia taikka vaikea vamma tai sairaus, joiden vuoksi opiskelija tarvitsee yksilöllistä, laaja-alaista ja monipuolista 64 §:ssä tarkoitettua erityistä tukea.

Vaativaa erityistä tukea voivat järjestää vain ne koulutuksen järjestäjät, joiden tehtäväksi tämä on määrätty koulutuksen järjestämisluvassa. Ammatillisia erityisoppilaitoksia on viisi (Ammattiopisto Spesia Oy, Aitoon emäntäkoulu Oy, Ammattiopisto Luovi Oy, Live-säätiö sr, Kiipulasäätiö sr). Ammatillisten erityisoppilaitosten opiskelijoita oli kalenterivuonna 2022 yhteensä 7734, joista oppivelvollisia oli 2370. Vaativan erityisen tuen rajoitettu tehtävä on myönnetty kuudelle ammatillisen koulutuksen järjestäjälle (Jokilaakson koulutuskuntayhtymä, Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymä, Optima samkommun, Rovaniemen koulutuskuntayhtymä, Savon koulutuskuntayhtymä, Suomen Diakoniaopisto -SDO Oy). Näiden tehtävänä on täydentää ammatillisten erityisoppilaitosten tarjoamaa koulutusta. Vaativan erityisen tuen rajoitetun tehtävän saaneiden koulutuksen järjestäjien kalenterivuoden 2022 opiskelijamäärä on yhteensä 477 opiskelijaa, joista oppivelvollisia oli 159. Tämän tehtävän mukaiseen koulutukseen otettavien opiskelijoiden tulisi täyttää 65 §:ssä säädetyt vaativan erityisen tuen saamisen kriteerit. Vaativaa erityistä tukea voidaan järjestää sekä tutkintokoulutuksen että tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen opiskelijoille. Tutkintokoulutukseen valmentavassa koulutuksessa (sisältää myös aiemman ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen) kalenterivuoden 2022 opiskelijamäärä oli 12 309, joista erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita oli 2 481 ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita 2 031.

Vaativan erityisen tuen rahoitus

Rahoitusta koskevassa sääntelyssä opiskelijan vaativan erityisen tuen tarve jaotellaan vielä kolmeen erilliseen luokkaan, jotka otetaan huomioon myönnettävän rahoituksen tasossa. Ammatillisen koulutuksen rahoituksen laskentaperusteista annetun opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen (1244/2020) 7 §:n 2 momentissa säädetään erillisistä korotuskertoimista. Asetuksessa on määritelty vaativan erityisen tuen korotuskerroin ns. perustilanteessa (tutkintokoulutuksessa 1,67 ja valmentavassa koulutuksessa 1,41), vaikeasti

vammaisille (tutkintokoulutuksessa 3,38 ja valmentavassa koulutuksessa 3,27) sekä siinä tilanteessa, jos koulutuksen järjestäminen edellyttää, että opiskelijalla on henkilökohtainen koulunkäyntiavustaja (tutkintokoulutuksessa 7,57 ja valmentavassa koulutuksessa 7,81). Korotuskertoimien tasoerot eri luokissa perustuvat opiskelijoiden vaativan erityisen tuen ja siihen liittyvien tukipalveluiden tarpeen laajuuteen ja niistä aiheutuviin kustannuksiin. Tutkintokoulutuksen ja valmentavan koulutuksen tasoerot perustuvat laskentateknisiin seikkoihin.

2.1.3 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 7 §:ssä säädetään työhön ja itsenäiseen elämään valmentavasta koulutuksesta (TELMA), joka on suunnattu henkilöille, joilla ei sairauden tai vamman vuoksi ole mahdollisuutta siirtyä tutkintokoulutukseen. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen tavoitteena on antaa sairauden tai vamman vuoksi erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille heidän henkilökohtaisten tavoitteidensa ja valmiuksiensa mukaista opetusta ja ohjausta. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus järjestetään aina vaativan erityisen tuen tehtävän perusteella eli tässä koulutuksessa kohderyhmänä ovat vain ne opiskelijat, jotka ovat oikeutettuja 65 §:ssä tarkoitettuun vaativaan erityiseen tukeen. Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä TELMA-koulutuksen opiskelijamäärät ovat kasvaneet, koska nekin vaikeavammaiset nuoret, jotka eivät aiemmin jatkaneet toisen asteen koulutuksessa, osallistuvat uudistuksen myötä koulutukseen. Tämä näkyy myös koulutuksen järjestäjien toiminnassa opiskelijoiden uudenlaisena haasteellisena käyttäytymisenä, joka edellyttää moninaisia palveluja ja erityisjärjestelyitä sekä moniammatillista ja –alaista osaamista.

2.2 Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus

Osana oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvää lainsäädäntöä annettiin uusi laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta (jälj. TUVA-laki). Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA) yhdistää perusopetuksen lisäopetuksen, lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen (LUVA) ja ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (VALMA) yhtenäiseksi nivelvaiheen koulutuskokonaisuudeksi. TUVA-koulutusta järjestetään 1.8.2022 alkaen. Samasta ajankohdasta lukien on päättynyt perusopetuksen lisäopetuksen, LUVA:n ja VALMA:n järjestäminen.

TUVA-koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiuksia hakeutua lukiokoulutukseen tai ammatilliseen tutkintokoulutukseen, ohjata jatko-opinto- ja työelämäsuunnitelman laadintaa sekä vahvistaa opiskelijan edellytyksiä suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärä ja sen päätteeksi suoritettava ylioppilastutkinto taikka ammatillinen tutkinto.

TUVA-lain 21 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarvitsee pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea koulutuksen perusteiden mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Erityisellä tuella tarkoitetaan opiskelijan tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyitä. Erityisen tuen antamisen tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa koulutuksen perusteiden mukaisen osaamisen. Oikeutta erityiseen tukeen koskeva sääntely on siis yhtenevää ammatillista koulutusta koskevan lainsäädännön kanssa.

TUVA-koulutuksen aikana opiskelija voi suorittaa myös lukion oppimäärään kuuluvia opintoja tai ammatillisia tutkinnon osia. TUVA-lain 21 §:n 2 momentissa säädetään, että opiskelijan suorittaessa lukiolaissa (715/2018) tarkoitettuun lukion oppimäärään kuuluvia opintoja sovelletaan, mitä lukiolaissa säädetään opiskelijan oikeudesta oppimisen tukeen. Lukiolain 28 §:n mukaan opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tukitoimet toteutetaan opetushenkilöstön yhteistyönä. Tuen tarvetta tulee arvioida opintojen alussa sekä säännöllisesti opintojen edetessä. Tukitoimet kirjataan opiskelijan pyynnöstä opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan. Opiskelijan oikeudesta opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, erityisiin apuvälineisiin ja muihin palveluihin säädetään erikseen. Lukio-opintojen aikana opiskelijalla on siis oikeus samanlaiseen oppimisen tukeen kuin muillakin lukiokoulutuksen opiskelijalla.

TUVA-lain ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaiset erityistä tukea koskevat säännökset ovat yhteneväiset, joten ammatillisten tutkinnon osien suorittamisen osalta TUVA-laissa ei ole säädetty poikkeusta opiskelijan oikeudesta erityiseen tukeen. TUVA-lain 21 §:n 2 momentissa kuitenkin säädetään, että opiskelijan suorittaessa ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitettuja tutkinnon osia sovelletaan, mitä ammatillisessa koulutuksesta annetussa laissa säädetään osaamisen arvioinnin mukauttamisesta. Näin ollen myös TUVA-koulutuksen opiskelijan osaamisen arviointia voidaan mukauttaa, jos hän suorittaa ammatillisia tutkinnon osia.

TUVA-lain 3 §:n 3 momentin mukaan koulutuksen järjestäminen vaativaan erityiseen tukeen oikeutetuille opiskelijoille edellyttää, että järjestämisluvassa on määrätty ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 27 §:n 2 momentissa tarkoitetusta järjestäjän velvollisuudesta järjestää koulutusta tällaisille opiskelijoille. Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneet ammatillisen koulutuksen järjestäjät järjestävät siis kyseiselle kohderyhmälle myös TUVA-koulutusta. TUVA-lain 21 §:n 3 momentin mukaan opiskelijan oikeuteen vaativaan erityiseen tukeen sovelletaan, mitä ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa säädetään.

TUVA-lain 22 §:n 1 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän tulee arvioida opiskelijan erityisen tuen tarve opiskelijan aloittaessa opiskelun ja opintojen aikana tuen tarpeen ilmetessä. Jos perusopetuksesta siirtyvälle oppivelvolliselle on tehty perusopetuslain 17 §:n mukainen päätös erityisestä tuesta, on koulutuksen järjestäjän selvitettävä ja arvioitava opiskelijan erityisen tuen tarve perusopetuksen aikana tehdyn perusopetuksen päättyessä voimassa olevan erityisen tuen päätöksen pohjalta. Pykälän 2 momentin mukaan koulutuksen järjestäjä antaa päätöksen opiskelijalle annettavasta erityisestä tuesta. Opiskelijaa ja tämän huoltajaa tai muuta laillista edustajaa tulee kuulla ennen päätöksen tekemistä. Pykälän 3 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän tulee kirjata henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan opiskelijalle tarjottavan erityisen tuen ja ohjauksen sisältö. Edellä mainitut säännökset erityisestä tuesta päättämisestä ovat siis yhtenevät ammatillisesta koulutuksesta annetun lain säännösten kanssa.

Erityistä tukea saavan opiskelijan opintososiaalista etuuksista säädetään TUVA-lain 23 §:ssä. TUVA-koulutusta voidaan järjestää perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen yhteydessä. Erityisen tuen opintososiaalisia etuuksia koskeva sääntely on erilaista kaikissa näissä koulutusmuodoissa. Perusopetuslain 31 §:n mukaan vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut ja erityiset apuvälineet. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 §:ssä puolestaan säädetään oikeudesta opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin. Lukiolaissa ei säädetä erityisen tuen opintososiaalisista etuuksista.

TUVA-koulutuksessa lähtökohtana on, että perusopetuksen järjestäjän järjestämässä valmentavassa koulutuksessa opintososiaaliset etuudet määräytyvät perusopetuslain mukaan, lukiokoulutuksen järjestäjän järjestämässä valmentavassa koulutuksessa lukiolain mukaan ja ammatillisen koulutuksen järjestäjän järjestämässä koulutuksessa ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan. Ehdotettu käytäntö on katsottu perustelluksi siksi, että kunkin koulutusmuodon järjestäjä on varautunut tarjoamaan edellä tarkoitettuja palveluita voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti. Valmentavan koulutuksen opiskelijat muodostavat vain pienen osan koulutuksen järjestäjän kokonaisopiskelijamäärästä ja heistäkin tämän tyyppisiä palveluita tarvitsevat vain muutamat, joten ei ole katsottu perustelluksi, että koulutuksen järjestäjälle asetettaisiin erilaisia velvoitteita tämän pienen ryhmän opintososiaalisten etuuksien ja palveluiden järjestämiseksi, jos koulutuksen järjestäjä ei muutoin ole velvollinen järjestämään tämän tyyppisiä etuuksia ja palveluita. Valittu ratkaisu johtaa kuitenkin siihen, että TUVA-koulutuksen opiskelijoiden koulutuksen järjestäjiltä saamat etuudet vaihtelevat. TUVA-koulutuksen järjestäminen alkoi 1.8.2022. Erityisen tuen opintososiaalisiin etuuksiin liittyvän käytännön toimivuutta on koulutuksen alkamisen jälkeen tarpeellista seurata ja tarvittaessa selvitettävä menettelyiden yhtenäistämistä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja oppivelvollisuuslain säännökset erityistä tukea saavan opiskelijan opintososiaalisista etuuksista

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 §:ssä säädetään erityistä tukea saavan opiskelijan opintososiaalista eduista. Edellä 64 §:ssä tarkoitettua erityistä tukea saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin. Avustajapalvelu ammatillisessa koulutuksessa tarkoittaa pääasiassa sitä, että luokassa on koulunkäyntiavustaja tai -ohjaaja, joka toimii koko ryhmän opiskelijoiden avustajana. Avustajan työ jakautuu näin usealle opiskelijalle eikä ole henkilökohtaista avustamista. Erityisiä apuvälineitä koulutuksessa ovat esim. erityistuoli, korotettu työskentelypöytä, erikoishiiret tai muut opiskeluvälineet, joita voivat käyttää samassa tilassa eri opiskelijat, ja jotka eivät ole henkilökohtaisia, opiskelijan mukana kulkevia apuvälineitä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä säädetään, että 65 §:ssä tarkoitettua vaativaa erityistä tukea saavalle opiskelijalle voidaan antaa maksutta oppikirjat, muut koulutarvikkeet ja henkilökohtaiset työvarusteet sekä tarjota majoituksessa olevalle opiskelijalle tarpeelliset viikoittaiset kotimatkat ja täysihoito asuntolassa tai muussa majoituksessa. Säännöksen tarkoitus ja soveltamiskäytäntö on kuitenkin epäselvää. Säännöksen perusteella opiskelijalle ei muodostu subjektiivista oikeutta saada tai oikeutta harkinnanvaraisesti hakea näitä oikeuksia eikä koulutuksen järjestäjälle velvollisuutta näiden palveluiden tarjoamiseen. Myönnettävän rahoituksen tasossa ei myöskään oteta huomioon, tarjoaako koulutuksen järjestäjä näitä etuja opiskelijoilleen vai ei.

Mainittu 101 §:n 1 momentin toisen virkkeen säännös on myös osittain päällekkäinen ja ristiriidassa muun voimassa olevan sääntelyn kanssa. Oppivelvollisuuslain 17 §:n mukaan opetuksen edellyttämät oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet ovat opiskelijalle maksuttomia. Säännös onkin luonteeltaan ensisijaisesti informatiivinen. Lisäksi oppivelvollisella opiskelijalla voi tietyin edellytyksin olla oikeus oppivelvollisuuslain mukaisiin matkakorvauksiin, joilla korvataan viikoittaiset kotimatkat. Oikeudesta päivittäiseen ruokailuun (täysihoitoon) sisäoppilaitosmuotoisessa koulutuksessa säädetään ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 100 §:n 1 momentissa. Säännöksen suhdetta voimassa olevaan muuhun sääntelyyn olisikin tarpeen selkeyttää.

2.3 Erityisen tuen huomiointi koulutuksen rahoitusjärjestelmissä

Ammatillisen koulutuksen rahoituksesta säädetään opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa (1705/2009). Opiskelijan oikeutta erityiseen tukeen tai vaativaan erityiseen tukeen käytetään rahoituksen korotusperusteena. Erityisen tuen järjestämisen

korotuskertoimista säädetään ammatillisen koulutuksen rahoituksen laskentaperusteista annetun opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen 7 §:ssä. Korotuskertoimet on määritelty erikseen ns. tavalliseen erityiseen tukeen ja vaativaan erityiseen tukeen oikeutetuille opiskelijoille. Lisäksi vaativan erityisen tuen korotuskertoimet on jaettu kolmeen eri luokkaan opiskelijan tuen tarpeen perusteella. Vaativan erityisen tuen ”peruskorotuskertoimen” lisäksi käytössä on erilliset korotuskertoimet vaikeasti vammaisille opiskelijoille sekä opiskelijoille, joiden koulutuksen järjestäminen edellyttää, että opiskelijalla on henkilökohtainen koulunkäyntiavustaja.

TUVA-koulutuksen rahoitus jakaantuu kolmeen erilliseen rahoitusmuotoon riippuen siitä, järjestetäänkö TUVA-koulutusta perusopetuksen, lukiokoulutuksen vai ammatillisen koulutuksen yhteydessä. Jos TUVA-koulutusta järjestetään ammatillisen koulutuksen yhteydessä, sovelletaan siihen yllä kuvattuja ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän mukaisia erityisen tuen ja vaativan erityisen tuen korotusperusteita. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmät eivät sisällä erityisen tuen järjestämisen korotuskerrointa, vaan erityisen tuen tarve otetaan huomioon rahoitustasossa keskimääräisenä korotuksena. TUVA-koulutuksen rahoitusta koskevan hallituksen esityksen perusteluissa on todettu, että toteutuneiden tietojen perusteella tullaan arvioimaan TUVA-koulutuksen rahoituksen muutostarpeita sekä tarvetta yhtenäistää TUVA-koulutuksen rahoitusjärjestelmää[3].

2.4 Lukiokoulutus

Myös lukiolain (714/2018) 28 §:n mukaan opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tukitoimet toteutetaan opetushenkilöstön yhteistyönä. Tuen tarvetta tulee arvioida opintojen alussa sekä säännöllisesti opintojen edetessä. Tukitoimet kirjataan opiskelijan pyynnöstä opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan.

Opiskelijan oikeudesta opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, erityisiin apuvälineisiin ja muihin palveluihin säädetään erikseen. Tukea voi tietyissä tilanteissa hakea esimerkiksi vammaispalveluja koskevan lainsäädännön nojalla.

Erityisopetus on aineenopetuksen ohella annettavaa opetusta, jossa esimerkiksi autettaisiin opiskelijaa keskittymis- tai muista oppimisvaikeuksista johtuvissa haasteissa ja opiskelutekniikkojen omaksumisessa ja annettaisiin näihin liittyvää ohjeistusta ja harjoitteita.

3 HE 147/2021 vp, s. 53.

Muuta oppimisen tukea voisi olla esimerkiksi muun opetuksen ohella annettava oppiaineeseen liittyvä tuki- tai lisäopetus sekä lisäajan antaminen tai muut vastaavat toimenpiteet kuulusteluissa tai muissa osaamisen osoittamiseen liittyvissä tilanteissa.

Lukiolain 29 §:n mukaan opiskelijan opiskelu voidaan opiskelijan hakemuksesta tai suostumuksella järjestää osittain toisin kuin lukiolaissa ja sen nojalla säädetään ja määrätään, jos se on perusteltua opiskelijan sairauteen, vammaan tai muuhun terveydentilaan liittyvistä syistä. Säännöksessä tarkoitetut toimet on lähtökohtaisesti tarkoitettu toissijaisiksi 28 §:n säännöksiin nähden.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja apuvälineet ovat usein selkeämmin perusteltavissa fyysisissä vammoissa, mutta neurologisten tai neuropsykiatristen vaikeuksien osalta opiskelijalla voi olla vaikeuksia palveluiden saamisessa. Tästä johtuen voi palveluiden puute johtaa koulutusvalintoihin, jotka eivät vastaa yksilön tarpeita tai ole yhdenvertaisia.

2.5 Opiskeluhuolto opiskelijoiden hyvinvoinnin ja palveluiden saatavuuden turvaamisessa

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013, jälj. opiskeluhuoltolaki) 2 §:n mukaan lain tarkoituksena on 1) edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä; 2) edistää oppilaitosyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisyyttä ja turvallisuutta, esteettömyyttä, yhteisöllistä toimintaa sekä kodin ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä; 3) turvata varhainen tuki sitä tarvitseville; 4) turvata opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhuoltopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu ja 5) vahvistaa opiskeluhuollon toteuttamista ja johtamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä.

Opiskeluhuoltolain 3 §:ssä säädetään opiskeluhuollon kokonaisuudesta. Opiskeluhuollolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä. Opiskeluhuoltoa toteutetaan ensisijaisesti ennalta-ehkäisevänä koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhuoltona. Lisäksi opiskelijoilla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhuoltoon siten kuin oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa säädetään.

Opiskeluhuoltoon sisältyvät perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen järjestäjän ja lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 99 §:n 1 momentissa tarkoitetun koulutuksen järjestäjän päättämä opiskeluhuolto sekä opiskeluhuollon palvelut, joita ovat psykologi- ja

kuraattoripalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut. Opiskeluhuoltoa toteutetaan opetustoimen sekä hyvinvointialueen monialaisena suunnitelmallisena yhteistyönä opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa sekä tarvittaessa muiden yhteistyötahojen kanssa.

Opiskeluhuoltolain 4 §:n mukaan yhteisöllisellä opiskeluhuollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla koko oppilaitosyhteisössä edistetään opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Sillä tarkoitetaan myös, että kaikkien oppilaitoksessa opiskelijoiden kanssa työskentelevien sekä opiskeluhuoltopalveluista vastaavien viranomaisten ja työntekijöiden on tehtävissään edistettävä opiskelijoiden ja oppilaitosyhteisön hyvinvointia sekä kotien ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä. Yhteisöllistä opiskeluhuoltoa toteuttavat kaikki opiskeluhuollon toimijat. Yksilökohtaisen asiakastyön lisäksi kaikki opiskeluhuoltopalveluissa toimivat ammattilaiset osallistuvat oppilaitoksen yhteisölliseen opiskeluhuoltotyöhön. Oppilaitoksen henkilökunnalla on ensisijainen vastuu oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista.

Opiskeluhuoltolain 5 §:n mukaan yksilökohtaisella opiskeluhuollolla tarkoitetaan yksittäiselle opiskelijalle annettavia: 1) koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluja; 2) opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja; 3) monialaista yksilökohtaista opiskeluhuoltoa; ja 4) jäljempänä 10 §:ssä tarkoitettuja koulutuksen järjestäjän järjestämiä sosiaali- ja terveyspalveluja. Monialaista yksilökohtaista opiskeluhuoltoa toteutetaan monialaisessa asiantuntijaryhmässä ja siitä laaditaan opiskeluhuoltokertomus siten kuin siitä säädetään.

Opiskeluhuoltolain 6 §:n mukaan opetussuunnitelman mukaisella ja koulutuksen järjestäjän opiskeluhuollolla tarkoitetaan perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen järjestäjän ja lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukaista tai koulutuksen järjestäjän ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 99 §:n 1 momentin mukaisesti päättämää toimintaa, jonka avulla tuetaan yhteisöllistä ja yksilöllistä hyvinvointia sekä terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön syntymistä, edistetään mielenterveyttä ja ehkäistään syrjäytymistä sekä edistetään oppilaitosyhteisön hyvinvointia. Sillä tuetaan oppimista sekä tunnistetaan, lievennetään ja ehkäistään mahdollisimman varhain oppimisen esteitä, oppimisvaikeuksia ja opiskeluun liittyviä muita ongelmia. Opetuksen toteuttamisesta ja oppimisen tukitoimista säädetään tarkemmin koulutusta koskevissa laeissa ja niiden perusteella määrätään opetussuunnitelmien perusteissa. Lain 9 §:n 1 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän on järjestettävä opiskeluhuolto yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen opiskeluhuoltopalveluista vastuussa olevien viranomaisten kanssa siten, että opiskeluhuollosta muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus.Opiskeluhuoltolain 7 §:n 1 momentin mukaan opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluilla tarkoitetaan opiskeluhuollon psykologin ja kuraattorin

antamaa opiskelun ja koulunkäynnin tukea ja ohjausta, joilla: 1) edistetään koulu- ja opiskeluyhteisön hyvinvointia sekä yhteistyötä opiskelijoiden perheiden ja muiden läheisten kanssa sekä 2) tuetaan opiskelijoiden oppimista ja hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto on osa opiskeluhuoltoa. Opiskeluhuoltolain 8 §:n mukaan kouluterveydenhuollolla tarkoitetaan terveydenhuoltolain mukaista kouluterveydenhuoltoa ja opiskeluterveydenhuollolla mainitun lain 17 §:n mukaista opiskeluterveydenhuoltoa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa toteuttavat terveydenhoitaja ja lääkäri. Lisäksi kouluterveydenhuollossa tuetaan vanhempien ja huoltajien hyvinvointia ja kasvatustyötä. Opiskeluterveydenhuolto sisältää opiskelijan terveyden- ja sairaanhoitopalvelut, jotka on järjestettävä yhtenäisenä kokonaisuutena.

Opiskeluhuollon järjestämisvastuuta koskevassa opiskeluhuoltolain 9 §:ssä (muut. 633/2021) säädetään, että hyvinvointialue, jonka alueella oppilaitos sijaitsee, vastaa opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalvelujen järjestämisestä alueellaan sijaitsevien oppilaitosten 1 §:ssä tarkoitetussa opetuksessa tai koulutuksessa oleville opiskelijoille heidän kotipaikastaan riippumatta. Hyvinvointialueella on velvollisuus järjestää psykologi- ja kuraattoripalvelut opiskelijoille myös silloin, kun koulutuksen järjestäjä on yksityinen tai valtio, jollei koulutuksen järjestäjä päätä järjestää näitä palveluja osittain tai kokonaan omana toimintanaan ja omalla kustannuksellaan. Hyvinvointialue voi tukea koulutuksen järjestäjää psykologi- ja kuraattoripalvelujen järjestämisessä.

Hyvinvointialue, jonka alueella oppilaitos sijaitsee, vastaa myös koulu- ja opiskeluterveydenhuollon järjestämisestä terveydenhuoltolaissa säädetyn mukaisesti. Opiskelijalla on oikeus saada maksutta sellainen opiskeluhuolto, jota opetukseen tai koulutukseen osallistuminen edellyttää. Opiskeluterveydenhuolto on opiskelijalle maksutonta lukuun ottamatta yli 18-vuotiaiden opiskelijoiden sairaanhoitopalveluja.

Opiskeluhuoltolain 10 §:ssä säädetään opetuksen ja koulutuksen tueksi järjestettävistä sosiaali- ja terveyspalveluista erityisoppilaitoksissa. Pykälän 1 momentissa todetaan, että sen estämättä mitä yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa säädetään, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 27 §:n 2 momentissa tarkoitettu koulutuksen järjestäjä saa opetuksen ja koulutuksen tueksi järjestää opiskelijoilleen terveydenhuollon palveluja. Koulutuksen järjestäjän on tehtävä aluehallintovirastolle ilmoitus, joka sisältää yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain 4 §:ssä tarkoitetut tiedot. Toiminnasta vastaa koulutuksen järjestäjän nimeämä terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka tulee olla lupaviranomaisen hyväksymä. Pykälän 2 momentissa todetaan, että sen lisäksi mitä tässä pykälässä säädetään, 1 momentissa mainittujen oppilaitosten opiskelijoilla on oikeus tässä laissa säädettyyn opiskeluhuoltoon.

Opiskeluhuoltolain 11 §:n mukaan koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että opiskelijoilla ja heidän huoltajillaan on tieto oppilaitoksen ja sen opiskelijoiden käytettävissä olevasta opiskeluhuollosta. Oppilaitoksen ja opiskeluhuollon henkilökunnalla on velvollisuus ohjata opiskelijaa hakemaan tarvitsemiaan opiskeluhuollon etuuksia ja palveluja.

Opiskeluhuoltolain 12 §:ssä säädetään opiskeluhuollosta osana lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa. Lastensuojelulain (417/2017) 12 §:ssä tarkoitettuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan on kirjattava, miten kunnan alueella sijaitsevissa oppilaitoksissa opiskeluhuolto toteutuu.

Opiskeluhuoltolain 13 §:n (muut. 377/2022) nojalla koulutuksen järjestäjän on laadittava opiskeluhuollon kokonaisuuden toteuttamiseksi koulutuksen järjestäjän opiskeluhuoltosuunnitelma. Koulutuksen järjestäjän opiskeluhuoltosuunnitelman tulee sisältää opiskeluhuollon toteuttamisen tavoitteet ja keskeiset periaatteet sekä toimenpiteet opiskeluhuollon toteuttamiseksi ja seuraamiseksi (*omavalvonta*).

Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että opiskeluhuollon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten suunnitelmassa on oppilaitoskohtaisesti seuraavat tiedot: 1) arvio opiskeluhuollon kokonaistarpeesta ja käytettävissä olevista opiskeluhuoltopalveluista; 2) oppilaitosyhteisön toimenpiteet yhteisöllisen opiskeluhuollon edistämiseksi ja tarvittavien tukitoimien järjestämiseksi; 3) yhteistyön järjestäminen opiskelijoiden ja heidän perheidensä sekä oppilaitoksessa työskentelevien ja muiden opiskelijoiden hyvinvointia tukevien tahojen kanssa; ja 4) suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimenpiteet opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi 6 §:n mukaisesti.

Suunnitelma on laadittava yhteistyössä oppilaitosten henkilöstön, opiskeluhuoltopalvelujen, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Koulutuksen järjestäjän on seurattava opiskeluhuoltosuunnitelman toteutumista oppilaitoksissa ja tarkistettava sitä tarvittaessa. Kunnan alueella toimivien koulutuksen järjestäjien opiskeluhuoltosuunnitelmat tulee liittää lastensuojelulaissa tarkoitettuun kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan.

Opiskeluhuoltolain 14 a §:n (muut. 377/2022) mukaan hyvinvointialueen on yhdessä alueensa kuntien kanssa muodostettava alueellinen opiskeluhuollon yhteistyöryhmä. Jos hyvinvointialueen alueella on kunnan lisäksi muita koulutuksen järjestäjiä, heidän tulee olla edustettuina yhteistyöryhmässä. Yhteistyöryhmässä tulee lisäksi olla alaikäisten vanhempien tai huoltajien sekä opiskelijoiden edustajia, opiskeluhuollon työntekijöiden edustajia sekä tarvittaessa muita yhteistyötahoja.

Yhteistyöryhmä toimii hyvinvointialueen ja sen alueella toimivien koulutuksen järjestäjien yhteistyöelimenä. Sen tehtävänä on: 1) valmistella alueellinen opiskeluhuoltosuunnitelma hyvinvointialueen aluevaltuustolle; 2) seurata alueellisen opiskeluhuoltosuunnitelman toteutumista sekä lisäksi opiskeluhuoltopalvelujen, koulutuksen järjestäjien, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä muiden tarvittavien palvelujen yhteistyön toteutumista; 3) käsitellä hyvinvointialueen ja sen alueella toimivien koulutuksen järjestäjien välisiä opiskeluhuollon yhteistyökysymyksiä; ja 4) huolehtia muista sille erikseen annettavista tehtävistä.

Opiskeluhuoltolain 15 §:n nojalla opiskelijalla on oikeus saada opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja. Opiskeluhuollon psykologin tai kuraattorin arvion perusteella opiskelijalla on oikeus saada riittävä tuki ja ohjaus hänen opiskeluunsa ja kehitykseensä liittyvien vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Tarvittaessa opiskelija on ohjattava saamaan muita opiskeluhuollon palveluja sekä muuta erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa. Opiskeluhuoltolain 16 §:ssä (muut. 377/2022) säädetään, että jos oppilaitoksen työntekijä arvioi, että opiskelija tarvitsee opiskeluhuoltopalveluja, hänen on otettava viipymättä yhteyttä koulu- tai opiskeluterveydenhuollon työntekijään tai opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa ja annettava tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot.

Opiskeluhuoltolain 17 §:n mukaan terveydenhoitajan työaika koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa on järjestettävä siten, että opiskelija voi tarvittaessa päästä terveydenhoitajan vastaanotolle myös ilman ajanvarausta. Opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus saada arkipäivisin virka-aikana välittömästi yhteys opiskeluterveydenhuoltoon. Hoidon tarpeen arviointi ja hoidon tarpeen arvioinnin yhteydessä lääketieteellisesti tai hammaslääketieteellisesti tarpeelliseksi todettu hoito on järjestettävä terveydenhuoltolain 51 §:n mukaisesti.

Opiskeluhuoltolain 18 §:n mukaan opiskeluhuoltoa toteutetaan yhteistyössä opiskelijan ja hänen huoltajiensa kanssa. Opiskelijan omat toivomukset ja mielipiteet on otettava huomioon häntä koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa hänen ikänsä, kehitystasonsa ja muiden henkilökohtaisten edellytystensä mukaisesti.

Opiskeluhuoltolain 19 §:n mukaan asian käsittely yksittäisen opiskelijan tueksi koottavassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä perustuu opiskelijan tai, jollei hänellä ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa suostumukseen. Opiskelijan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella hänen asiansa käsittelyyn voi osallistua tarvittavia opiskeluhuollon yhteistyötahoja taikka opiskelijan läheisiä. Jos alaikäisellä tai muutoin vajaavaltaisella ei ikänsä tai kehitystasonsa vuoksi ole edellytyksiä arvioida itsenäisesti asian merkitystä, huoltaja tai muu laillinen edustaja voi antaa siihen

suostumuksen hänen sijastaan. Monialaisen asiantuntijaryhmän jäsenillä on lisäksi oikeus pyytää neuvoa opiskelijan asiassa tarpeelliseksi katsomiltaan asiantuntijoilta ja ilmaista heille siinä tarkoituksessa salassa pidettäviä tietoja siten kuin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 26 §:n 3 momentissa säädetään.

Opiskeluhuoltolain 20 §:n 3 momentissa säädetään, että jos 14 §:ssä tarkoitetussa opiskeluhuollon monialaisessa asiantuntijaryhmässä selvitetään opiskelijan opiskeluhuollon tarvetta ja suunnitellaan opiskeluhuollon tukea, tai kun sen jäsenet toteuttavat jo suunniteltuja ja sovittuja yksilökohtaisia opiskeluhuollon tukitoimia, asiantuntijaryhmän vastuuhenkilön on kirjattava opiskelijan opiskeluhuollon järjestämisen ja toteuttamisen kannalta välttämättömät tiedot opiskeluhuoltokertomukseen. Myös muut asiantuntijaryhmän jäsenet voivat tehdä tällaisia kirjauksia salassapitovelvoitteiden estämättä.

Opetushallituksen on uudistettava opetussuunnitelmien perusteet ja määräys ammatillisen koulutuksen opiskelijahuollon keskeisistä periaatteista sekä opiskelijahuollon tavoitteista tämän lain mukaisiksi siten, että koulutuksen järjestäjät voivat ottaa tämän lain 13 §:n mukaiset opiskeluhuoltosuunnitelmat käyttöön 1 päivänä elokuuta 2023.

Opiskeluhuollolla on merkittävä tehtävä vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden hyvinvoinnin, tarvittavien tukipalveluiden sekä palveluihin ohjaamisen näkökulmasta. Yhteisöllinen opiskeluhuolto mahdollistaa moniammatillisen yhteistyön opetushenkilöstön ja opiskeluhuoltopalveluita antavien kuraattorien, psykologien, terveydenhoitajan ja lääkärin välillä niin, että opiskelijan opiskelun edellyttämät tukipalvelut voidaan varmistaa. Opiskeluhuoltolaissa on tämän yhteistyön mahdollistamat rakenteet ja yhteistyövelvoitteet, joka tukevat tätä toimintaa. Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelut edellyttävät myös erityisosaamista, joka tulee mahdollistaa vuonna 2023 käynnistyvillä hyvinvointialueilla ja Uudenmaan osalta HUS-alueella tarvittaviin palveluihin ohjaamalla sekä eri organisaatioiden välisellä yhteistyöllä. Hyvinvointialueiden tulisi selkeyttää ja parantaa opiskelijoiden tukipalveluiden saatavuutta ja oikea-aikaisuutta.

Opiskeluhuollon toimivuudella on tärkeä merkitys vammaisille ja erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. Yhteisöllisellä opiskeluhuollolla voidaan edistää vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointia ja osallisuutta monin tavoin. Myös yksilölliset opiskeluhuoltopalvelut tulee olla opiskelijoiden saavutettavissa. Opiskeluhuollon tehtävänä on myös auttaa tunnistamaan erilaisia oppimisen vaikeuksia ja edistää tarvittavien tukitoimien suunnittelua, toteuttamista ja arviointia. Opiskeluhuoltopalvelut muodostavat myös tärkeän yhteyden muihin opiskelijan tarvitsemiin sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluihin.

Keskeistä on, kuinka onnistuneesti opiskeluhuollon yhteistyö koulutuksen järjestäjien, kuntien ja hyvinvointialueen kesken saadaan toimimaan siten, että opiskeluhuollosta muodostuu ehyt ja toimiva kokonaisuus ja opiskeluhuollon palvelut ovat opiskelijoiden saatavilla yhdenvertaisesti koko maassa.

2.6 Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön tukipalvelut vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen mahdollistajana

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 §:n 2 momentissa todetaan, että vammaisuuden perusteella opiskelijoille järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista säädetään erikseen. Lukiolain 28 §:n 3 momentin mukaan opiskelijan oikeudesta opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, erityisiin apuvälineisiin ja muihin palveluihin säädetään erikseen. TUVA-lain 23 §:n 3 momentin mukaan vammaisuuden perusteella opiskelijoille järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista säädetään erikseen.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että siirryttäessä perusopetuksesta toisen asteen lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen ja muihin nivelvaiheen koulutuksiin tulisi tarvittavat vammaisuuden perusteella tarvittavat palvelut, kuten henkilökohtainen apu, kuljetuspalvelut, tulkkauspalvelu ja lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet hakea sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön perusteella. Muutos on suuri vammaisille ja erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille ja heidän huoltajilleen, sillä siirryttäessä toiselle asteelle nuorten tulee huoltajien kanssa osata hakea tarvittavat palvelut. Vammaispalvelulain mukaiset palvelut haetaan pääosin hyvinvointialueelta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet haetaan terveydenhuollosta. Kansaneläkelaitokselta haetaan erilaisia taloudellisia tukia, tulkkauspalveluita ja henkilökohtaisia opiskelun apuvälineitä. Yleensä palveluita voidaan hakea vasta sitten, kun opiskelija on saanut opiskelijaksi ottamista koskevan päätöksen. Palveluiden hakemiseen opiskelijat tarvitsevat ohjausta ja neuvontaa. Erityisesti perusopetuksen jälkeen siirryttäessä valmentavaan koulutukseen tai tutkintokoulutukseen korostuvat vammaispalvelujen saatavuuden haasteet, koska perusopetuksessa ne on aiemmin järjestänyt kunta. Koulutusten nivelvaiheen ohjauksesta ja tuesta on tärkeää huolehtia tukipalvelujen saatavuuden näkökulmasta. Oppivelvollisuuden laajentuminen myötä myös kaikkein eniten tukea tarvitsevat vaikeasti- ja monivammaiset opiskelijat osallistuvat koulutukseen, minkä vuoksi myös tukipalveluiden tulee vastata heidän tarpeitaan.

2.6.1 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisesta avusta säädetään vammaispalvelulain 8 c §:ssä. Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan laissa vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella muun muassa työssä ja opiskelussa.

Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua. (Lisäksi edellytyksenä on, ettei avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista). Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

THL:n vammaispalvelujen käsikirjan[4] mukaan henkilökohtaisen avun luonne sekä sen tarkoitus tukea henkilön omia valintoja ja itsenäistä elämää edellyttävät, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä sekä avun sisältö että toteutustapa. Hänen on kyettävä ottamaan kantaa ainakin tuettuna avuntarpeisiinsa ja niihin vastaamisen tapoihin. Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulee siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla.

Vaikeavammaisella henkilöllä voi olla laissa edellytettyjä voimavaroja, vaikka hänellä olisi vaikeuksia ilmaista itseään. Henkilön kuulemisessa voidaan tarvittaessa käyttää esimerkiksi tulkitsemista sekä kommunikaation apuvälineitä ja -menetelmiä. Myös omaisten ja läheisten asiantuntemukseen on mahdollista tukeutua, mutta avun tarpeen määrittelyn ei tule perustua toisen henkilön esittämiin näkemyksiin. Mikäli henkilön oma käsitys henkilökohtaisen avun sisällöstä ja sen toteutustavoista pystytään erilaisilla keinoilla selvittämään luotettavasti esimerkiksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien avulla, se saattaa riittää täyttämään lain tarkoittaman voimavaraedellytyksen.

Edellytystä, jonka mukaan henkilökohtaisen avun saajan on kyettävä itse määrittelemään avun sisältö ja toteuttamistapa, on kuitenkin tulkittava varovasti. Hallituksen esityksessä todetaan, että on tilanteita, joissa avustajan on kyettävä tulkitsemaan henkilön tunnetiloja ja tarpeita, vaikka tämä ei toimintakyvyn ongelmien takia niitä pysty selkeästi ilmaisemaan. Näin voi olla esimerkiksi silloin, jos henkilö sairastaa pitkälle edennyttä

4 THL:n vammaispalvelujen käsikirjasta https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/henkilokohtainen-apu

lihassairautta tai vaikean traumaattisen aivovamman jälkitilaa. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisukäytännössään asettanut voimavaraedellytyksen hyvin matalalle.[5] Tämä on alun perinkin ollut lain soveltajan tarkoitus.

Oikeuskäytännössä on joissain tapauksissa katsottu, että voimavaraedellytys voi täyttyä myös osittain. Henkilöllä on todettu olevan voimavaroja määritellä oma avuntarpeensa esimerkiksi vapaa-ajan toimissa, mutta ei kaikissa päivittäisissä toimissa.

Sellaiselle henkilölle, joka ei täytä henkilökohtaisen avun voimavaraedellytystä, tulee järjestää vastaava yksilöllisiin tarpeisiin vastaava palvelu muulla tavoin.

Henkilökohtainen apu kohdistuu niihin toimiin, jotka henkilö tekisi itse, mutta ei niistä vamman tai sairauden vuoksi selviä. Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on auttaa vaikeavammaista henkilöä omien valintojensa toteuttamisessa niin kotona kuin kodin ulkopuolella: päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Päivittäisillä toimilla tarkoitetaan niitä toimintoja, joita ihmiset elämässään tekevät joko päivittäin tai harvemmin, mutta kuitenkin toistuvasti tietyin aikavälein. Ne ovat siis elämässä yleisesti tehtäviä tavanomaisia asioita. Tällaisia ovat muun muassa liikkuminen, pukeutuminen, henkilökohtainen hygienia ja sen hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen sekä asiointi, kuten esimerkiksi kaupassa tai viranomaisessa asioiminen. Päivittäisiin toimiin lukeutuu myös vaikeavammaisen henkilön huollossa tai hoidossa olevan lapsen päivittäisiin toimiin osallistuminen.

Mikäli avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulee siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla. Tällaista hoivaa, hoitoa ja valvontaa on ainakin sellainen hoito ja huolenpito, jota annetaan pääasiassa lääketieteellisin perustein tai sellainen hoito ja huolenpito, jota on annettavissa henkilön vammaisuudesta tai sairaudesta riippumatta, esimerkiksi ns. perushoito.[6]

Vammaispalvelulain 8 c §:n mukaan henkilökohtaista apua on järjestettävä opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Opiskeluna pidetään jonkin tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tähtäävää opiskelua tai sellaista opiskelua, joka vahvistaa vaikeavammaisen henkilön ammattitaitoa ja

5 Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin hallituksen esityksessä eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022), s. 186 lähtien.

6 THL:n vammaispalvelujen käsikirja

työllistymisedellytyksiä. Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen koulutus on päättynyt. Vaikeimmin vammaisille tarkoitettu työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA), vastaa aiempaa vammaisten opiskelijoiden valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta.

THL:n vammaispalvelujen käsikirjassa todetaan, että henkilökohtaista apua on järjestettävä työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Laissa ei ole määritelty enimmäistuntimäärää, vaan arviointi tehdään yksilöllisen tarpeen perusteella.

Työllä tarkoitetaan työsuhteeseen perustuvan toiminnan lisäksi yritystoimintaa. Opiskeluna pidetään vastaavasti jonkin tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tähtäävää opiskelua tai sellaista opiskelua, joka vahvistaa vaikeavammaisen henkilön ammattitaitoa ja työllistymisedellytyksiä. Tällaiseksi opiskeluksi on katsottava myös vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (nyk. TELMA-koulutus).

2.6.2 Kuljetuspalvelut

Ensisijainen lähtökohta on järjestää liikkuminen esteettömän ja toimivan julkisen joukkoliikenteen avulla. Julkisten joukkoliikennepalvelujen ja muiden ratkaisujen, kuten palvelulinjojen, tulee olla vammaisten henkilöiden käytössä siten, että palveluita tarvitsevien tarpeet ja perusoikeudet tulevat turvattua.

Opiskeluun liittyviä kuljetuspalveluja järjestetään sosiaalihuollossa pääasiassa vammaispalvelulain nojalla. Vammaispalvelulain 8 §:n mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Vammaispalveluasetuksen (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, 759/1987) 5 §:n mukaan kuljetuspalveluja ja niihin liittyviä saattajapalveluja järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Kuljetuspalvelu on hyvinvointialueen erityiseen järjestämisvelvollisuuteen kuuluva palvelu. Hyvinvointialueen on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kuljetuspalveluja määrärahoista riippumatta, sillä kuljetuspalvelu on subjektiivinen oikeus. Vammaispalveluasetuksen 4 §:n mukaan kuljetuspalveluihin ja niihin liittyviin saattajapalveluihin kuuluvat vaikeavammaisen henkilön tarpeelliset, jokapäiväiseen elämään kuuluvat kuljetukset, jotka liittyvät muun muassa opiskeluun. Jokapäiväiseen elämään kuuluvia kuljetuksia ovat

vaikeavammaisen henkilön asuinkunnan alueella tapahtuvat tai lähikuntiin ulottuvat kuljetukset. Hyvinvointialue voi järjestää kuljetukset taksikuljetuksina, kutsutaksikuljetuksina, yhteiskuljetuksina, palvelulinjoja hyväksikäyttäen, erilaisten matkojen yhdistelykeskuksien avulla ja näiden kaikkien yhdistelmänä.

Vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut ja toisen asteen koulutuksen koulumatkatuki

Mikäli opiskelija saa vammaispalvelulain mukaista kuljetuspalvelua, hän ei voi saada Kelan koulumatkatukea tai päinvastoin, sillä päällekkäisiä tukia ja korvauksia ei voida myöntää.

Toisen asteen koulutuksen opiskelijan koulumatkat korvataan Kelan koulumatkatukijärjestelmän kautta. Koulumatkatukilain (48/1997) mukaisessa koulumatkatuessa on kysymys tuesta, joka myönnetään opiskelijan asunnon ja oppilaitoksen välisiin päivittäisiin matkakustannuksiin. Koulumatkatuen saamisen yhtenä edellytyksenä on maksuttomaan koulutukseen oikeutetuilla opiskelijoilla 7 kilometrin yhdensuuntainen koulumatka. Maksuttomaan koulutukseen oikeutetuilta opiskelijoilta ei peritä yli 7 kilometrin matkoista koulumatkatuen omavastuuosuutta. Koulumatkatukea ei myönnetä opiskelijalle, joka saa tukea koulumatkasta aiheutuviin kustannuksiin muun lain nojalla.

Vammaisten henkilöiden oikeudesta kuljetuspalveluihin säädetään vammaispalvelulaissa. Mikäli kyseessä on vammaispalvelulaissa tarkoitettu vammainen henkilö, koulumatkaan voi saada tukea mainitun lain nojalla. Vammaispalvelulain mukaisten palveluiden järjestämisestä vastaa hyvinvointialue.

Vammaispalvelulain perusteella järjestettävistä kuljetuksista voidaan periä omavastuu. Sosiaali- ja terveysministeriö on ohjeistanut verkkosivuillaan hyvinvointialueita muun muassa tapauksessa, jossa koulumatkatuen saamisen edellytykset täyttyisivät koulumatkatukilain perusteella yli 7 kilometrin matkojen osalta, mutta vammainen opiskelija ei voi vammansa vuoksi käyttää joukkoliikennettä eikä näin hyödyntää koulumatkatukea, vaan saa kuljetuspalvelut vammaispalvelulain perusteella. Tällöin olisi yhdenvertaisuuden vuoksi perusteltua jättää häneltä omavastuu perimättä vammaispalvelulain mukaisista yli 7 kilometrin kuljetuspalvelumatkoista. Näissäkin tilanteissa tulee ottaa huomioon se, että silloin kun koulutuksen järjestäjä järjestää vapaaehtoisesti koulukuljetukset, tulee ne mahdollisuuksien mukaan toteuttaa siten, että myös vammaiset opiskelijat voivat käyttää kyytejä.

2.6.3 Tulkkauspalvelu

Vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista säädetään laissa vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010). Tulkkauspalvelun järjestää Kela. Oikeus tulkkauspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta muun muassa opiskeluun. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino.

Opiskelutulkkauksella tarkoitetaan tulkkausta, jota henkilö tarvitsee perusopetuksen jälkeisissä opinnoissa. Lain 6 §:n mukaan opiskeluun liittyvänä tulkkauspalvelua on järjestettävä siinä laajuudessa kuin henkilö sitä välttämättä tarvitsee selviytyäkseen perusopetuksen jälkeisistä opinnoista, jotka 1) johtavat tutkintoon tai ammattiin (opiskelu lukiossa, ammattioppilaitoksessa, ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa); 2) edistävät ammatilliseen opiskeluun pääsemistä tai työllistymistä taikka 3) tukevat työelämässä pysymistä tai etenemistä.

2.6.4 Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet

Julkisen terveydenhuollon palveluina luovutetaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä (Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 29 §). Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (1363/2011) todetaan, että lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksen edellytyksenä on ”sellainen lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästymä, joka heikentää potilaan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään.” Asetuksen mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutetaan muun muassa välineitä, laitteita, tarvikkeita tai muita ratkaisuja tukemaan toimintakykyä ja edistämään selviytymistä jokapäiväisissä toiminnoissa.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet ovat tyypillisesti esimerkiksi liikkumiseen, kommunikointiin, tarttumiseen ja toiminnanohjaukseen liittyviä apuvälineitä, joita valittaessa huomioidaan henkilön elämäntilanne ja toimintaympäristö, kuten koulu ja sen tuomat vaatimukset henkilökohtaiselle apuvälineelle.

Opetustoimi järjestää vammaiselle tai muuta erityistukea tarvitsevalle oppilaalle maksutta koulu- ja luokkakohtaiset apuvälineet (perusopetuslaki, 628/1998, 31 §). Tällaisia ovat esimerkiksi opetusvälineisiin ja oppimateriaaleihin kuuluvat kommunikointia tukevat materiaalit ja välineet, erityispulpetit ja tuolit sekä koulussa esteettömän liikkumisen mahdollistavat luiskat, hissit ja kaiteet. Koulun apuvälinepalveluita haetaan kouluterveydenhuollon kautta.

2.6.5 Henkilökohtaiset opiskelun apuvälineet Kelan järjestämänä

Kelan kautta voi saada ammatillisena kuntoutuksena yksilöllisiä, henkilökohtaisia apuvälineitä opiskelusta selviytymiseksi peruskoulun 7. luokalta alkaen (laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista 566/2005, 8 §). Edellytyksenä apuvälineen saamiselle on, että opiskelija ei sairauden, vian tai vamman aiheuttaman haitan takia selviydy opiskelusta ilman haettavaa apuvälinettä tai suoriutuminen ilman apuvälinettä on kohtuuttoman vaikeaa tai rasittavaa. Lisäksi opiskelijalla tulee olla realistiset mahdollisuudet pyrkiä työelämään. Apuvälineiden myöntäminen ei edellytä, että opiskelijalle on myönnetty koulutus Kelan ammatillisena kuntoutuksena.

Henkilökohtaisia opiskelun apuvälineitä voivat olla muun muassa tekniset erityislaitteet kuten lukutelevisio ja pistenäyttö.

Kela voi tarvittaessa järjestää opiskelijalle apuvälinetarpeen kartoituksen, jossa selvitetään henkilökohtaisten apuvälineiden tarve. Kelan myöntämiin apuvälineisiin on mahdollista saada myös käytönopetusta. Lisäksi Kela vastaa apuvälineen huollosta ja korjaamisesta niin kauan kun apuväline on opiskelukäytössä.

2.7 Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen vaikutus vammaispalveluiden järjestämiseen

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja siten myös vammaispalvelujen järjestämisvastuu on siirtynyt 1.1.2023 kunnilta hyvinvointialueille. Uudistuksen tavoitteena on muun muassa parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta sekä yhdenvertaisuutta. Uusi lainsäädäntö korostaa hyvinvointialueiden järjestämisvastuuta.

Uudistus pohjaa siihen, että tutkimustiedon mukaan suuremmalla sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäjällä on parempi mahdollisuus turvata toiminnan ja hallinnon tehokkuus. Hyvinvointialueiden toiminnan ja käytäntöjen vakiintuminen vie aikaa myös järjestämisvastuun siirtymisen jälkeen. Uudistuksen vaikutusta ja hyvinvointialueiden onnistumista järjestämisvastuun täyttämisessä ohjataan ja seurataan usean ministeriön toimesta. Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) käy vuosittain keskustelut hyvinvointialueiden kanssa siitä, kuinka hyvinvointialueiden järjestämisvastuu on toteutunut. Osana STM:n ohjaustehtävän tukemista THL arvioi vuosittain sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä.

Järjestämisvastuun siirtymisen hyvinvointialueille on tarkoitus parantaa myös vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden ja opiskelijoiden sote-palveluiden saatavuutta. Opiskeluhuollon merkitys opetustoimen sekä hyvinvointialueen monialaisena suunnitelmallisen yhteistyön välineenä korostuu vammaisten opiskelijoiden kohdalla. Myös

sosiaalihuoltolain monialaista yhteistyötä koskeva 41 § edellyttää, että palvelutarvetta arvioitaessa, päätöksiä tehtäessä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on oltava henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluiden tulee muodostaa asiakkaan edun mukainen kokonaisuus.

2.7.1 Vammaispalvelulain uudistus

Vammaispalveluita koskevaa lainsäädännön uudistusta on valmisteltu pitkään. Uusi vammaispalvelulaki (HE 191/2022, StVM 52/2022) on hyväksytty eduskunnassa 1.3.2023 ja odottaa tasavallan presidentin vahvistusta. Lain on tarkoitus tulla voimaan 1.10.2023.

Tavoitteena on turvata sisällöltään ja toteuttamistavaltaan yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut kaikille vammaisille henkilöille saman lain perusteella. Oikeus saada palveluita ei enää perustu diagnoosiin.

Vammaispalvelulaki on toissijainen erityislaki. Sen perusteella järjestetään vammaisen henkilön tavanomaisessa elämässä tarvitsemia erityispalveluita. Edellytyksenä on, että henkilö täyttää lain 2 §:n mukaisen vammaisen henkilön määritelmän ja että vammainen henkilö ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia ja sopivia palveluita muun lain, kuten esimerkiksi sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain, lukiolain tai ammatillisesta koulutuksesta annetun lain perusteella.

Vammaispalvelulain tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa; ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä; tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta sekä turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Nämä kaikki tavoitteet koskevat myös vammaisia oppilaita ja opiskelijoita. Laissa on myös vahvistettu vammaisen henkilön osallisuutta asiakasprosessissa.

Jotta yksilölliseen palvelutarpeeseen voidaan vastata entistä paremmin, uuden lain palveluvalikko laajenee suhteessa aiempaan lainsäädäntöön. Tässä selvityksessä erityisesti käsitellyistä henkilökohtaisesta avusta ja kuljetuspalvelut korvaavasta liikkumisen tuesta säädetään uuden vammaispalvelulain 9–11 sekä 28–31 §:ssä. Tarkoituksena on edelleen, että julkinen joukkoliikenne on ensisijainen tapa liikkua. Silloin, kun vammaisella henkilöllä on oikeus saada liikkumisen tukea, sitä on mahdollista käyttää aiempaa joustavammin. Henkilökohtaisen avun niin sanottua voimavaraedellytystä on lievennetty, mikä tarkoittaa sitä, että vammainen henkilö voi saada henkilökohtaista apua, jos hän pystyy itsenäisesti tai tuettuna ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä. Muuten henkilökohtaisen avun säännökset pysyvät pääosin ennallaan.

2.8 Tukipalveluiden tarpeen selvittäminen ja ohjaus palvelujen hakemisessa

Sivistysvaliokunta on oppivelvollisuuden laajentamista koskevassa mietinnössään kiinnittänyt huomiota vammaisten opiskelijoiden tukipalveluiden saatavuuteen ja hakumenettelyihin perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Sivistysvaliokunta toteaa mietinnössään, että valiokunnalle annetuissa asiantuntijalausunnoissa oli laajasti kiinnitetty huomiota siihen, että tukitoimia tarvitseville vammaisille opiskelijoille tulee antaa riittävästi ohjeistusta ja neuvontaa erilaisten tukitoimien hakemisesta. Sivistysvaliokunta ehdottikin neuvontavelvollisuutta koskevan säännöksen lisäämistä oppivelvollisuuslakiin.[7] Oppivelvollisuuslain 17 §:n 5 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän tulee yhdessä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa selvittää palveluiden ja tukitoimien tarve sekä ohjata oppivelvollista hakemaan tarvittavia palveluita ja tukitoimia.

Ammatillisessa koulutuksessa vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen edellytyksenä ovat usein vammaispalvelulaissa säädetyt palvelut, kuten henkilökohtainen avun, kuljetuspalvelujen, tulkkauksen sekä apuvälineiden ja tarvikkeiden saaminen sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöjen mukaisesti. Vammaispalvelulain perusteella myönnettävistä palveluista ja tukitoimista on henkilökohtaisen avun saamisessa ilmennyt vuosien ajan eniten epäselvyyttä ammatillisessa koulutuksessa opiskelevilla vammaisilla henkilöillä. Tämä johtuu siitä, että säädösten ensisijaisuuden tulkinnassa on ollut eroja siinä, tulisiko opiskelijan saada henkilökohtainen apu vammaispalvelulain vai ammatillisen koulutuksen lain perustella. Vammaispalvelun kielteisissä päätöksissä perusteluna on tavallisesti se, että koulutuksen järjestäjän tulisi kustantaa henkilökohtainen apu opiskelussaan sitä tarvitsevalle opiskelijalle. Kuntakohtaiset erot ovat olleet päätöksissä suuria. Toivottavaa on, että palveluiden siirtyminen hyvinvointialueille selkeyttää tilannetta. Erityisesti opiskelijat, joiden opiskelun haasteet ovat muita kuin selkeästi ulospäin havaittava vammaisuus, kuten erilaiset neurologiset tai neuropsykiatriset ongelmat, jäävät usein heikompaan asemaan.

2.8.1 Yhteenveto opiskelijoiden palvelujen ja tukitoimien saatavuudesta

Toisen asteen koulutuksessa erityisiä haasteita aiheuttavat tietyt erityiskysymykset. Usein ulospäin näkymättömät neurologiset tai neuropsykiatriset sairaudet ja vammat aiheuttavat opiskelijalle merkittäviä oppimisen vaikeuksia, kuten toiminnanohjauksen, muistin,

7 SiVM 15/2020 vp, s. 44.

tarkkaavuuden ja keskittymisen vaikeuksia. Kaikissa tilanteissa koulutuksen järjestäjän erityisen tai vaativan erityisen tuen pedagoginen tuki ja erityisjärjestelyt eivät ole riittäviä opiskelijan opintojen sujumiseksi. Opiskelija voi tarvita koulutuksen järjestäjän tarjoamien palveluiden lisäksi myös sosiaali– ja terveydenhuollon monialaisia palveluita. Palveluiden tulee olla riittäviä, oikea-aikaisia ja niiden tulee kohdentua oikein. Erilaiset palvelut yhdessä luovat opiskelijalle edellytykset koulutuksen suorittamiseen, osallistumiseen koulutuksen yhteisölliseen toimintaan ja esteettömään sekä yhdenvertaiseen koulutukseen. Palveluiden tulisi olla aiempaa paremmin koordinoituja ja niissä tulisi toteutua lapsen etu. Jää nähtäväksi, tuovatko hyvinvointialueet tähän ratkaisuja, kun hyvinvointialuiden toiminta on kunnolla käynnistynyt.

Koulutuksessa opetushenkilöstö toimii aina koko ryhmän opetuksen ja ohjauksen toteuttajina, eikä opiskelijan henkilökohtaiseen jatkuvaan avustamiseen ole mahdollisuutta, sillä tuen tarvetta on usein runsaasti eri opiskelijoilla. Opetusryhmät ovat suuria ja erityistä tukea tarvitsevia on jopa puolet ryhmien opiskelijoista. Henkilökohtaista apua hakeneet opiskelijat ovat toisinaan saaneet kunnan vammaispalveluista hakemukseensa kielteisen päätöksen. Tämä on vaikuttanut opiskelijan mahdollisuuteen aloittaa opiskelut. Vammaispalvelulain mukaiset päätökset kuitenkin vaihtelevat riippuen hyvinvointilalueesta (aiemmin kunnista) ja sen päätöksentekijöistä. Tämä asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan.

Ongelmia on myös vammaispalveluna myönnettävien palvelujen tai tukitoimien saamisessa niin, että ne olisivat opiskelijan käytettävissä opiskelun alkaessa. Opiskelija saa tavallisesti tiedon koulutuspaikasta kesäkuussa, mutta vammaispalveluja koskevat päätökset tulevat usein vasta loka-marraskuussa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opiskelija ei voi aloittaa opintojaan samanaikaisesti muiden kanssa, mikä heti opintojen alussa vaikuttaa osallisuuteen tai opintojen viivästymiseen. Mikäli koulutuksen järjestäjä on väliaikaisena ratkaisuna järjestänyt henkilökohtaisen avun, on tämä voinut olla este myönteiselle henkilökohtaisen avun päätökselle, koska ”avustuksen tarve on jo järjestetty”.

Erityisen ongelmallinen on tilanne, jossa vaativaa erityistä tukea tarvitseva oppivelvollinen opiskelija ei saa opiskelupaikkaa yhteishaussa, vaan vasta jatkuvan haun kautta kesäkuukausien aikana tai syksyllä opiskelupaikan osoittamisen kautta. Koska tukipalveluiden hakemisprosessi vie aikaa, saattaa opintojen tosiasiallinen aloittaminen viivästyä merkittävästikin. Tilanteen korjaamiseksi oppivelvollisuuslakia on muutettu 1.8.2022 lukien siten, että vaativaan erityiseen tukeen oikeutetulle järjestettävässä koulutuksessa oppivelvolliselle voidaan oppivelvollisen, hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumuksella osoittaa opiskelupaikka jo ennen laissa säädetyn kahden kuukauden määräajan päättymistä. Lisäksi yhteishakua koskevia säännöksiä voisi olla tarpeellista muuttaa siten, että työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen aloituspaikkoja voitaisiin oppivelvollisten osalta lisätä vielä siihen saakka, kun opiskelijoita valitaan varasijoilta koulutukseen. Mikäli oppivelvollisia ensisijaisia hakijoita on hakukohteeseen ilmoitettuja

aloituspaikkoja enemmän, voitaisiin näin joustavasti ja positiivisen erityiskohtelun avulla turvata koulutuspaikka mahdollisimman nopeasti oppivelvollisille vaikeasti vammaisille nuorille.

Henkilökohtaisen avun järjestäjätaho muuttuu perusopetuksen jälkeen, johon asti kunta on vastannut palveluista (1.1.2023 hyvinvointialue). Tilanne koulutusten nivelvaiheessa on täten uusi sekä huoltajille että opiskelijalle. Lisäksi perusopetuksen jälkeisen opiskelupaikan aivan uusi sijaintikunta voi vaikeuttaa asioiden jatkuvuutta ja hoitamista.

Vain ammatillisilla erityisoppilaitoksilla on joissakin tapauksissa mahdollisuus vaikeimmin vammaisten opiskelijoiden henkilökohtaisen avustamisen järjestämiseen ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän puitteissa. Tämä on mahdollista niissä tapauksissa, joissa kyse on vaikeimmin vammaisista opiskelijoista, jotka tarvitsevat henkilökohtaisen avustajan kaikissa toiminnoissaan: opiskelussa, henkilökohtaisissa päivittäistoimissa, asumisessa ja vapaa-ajallaan. Vammaispalvelulaissa todetaan, että henkilökohtaista apua saavalla opiskelijalla tulee olla voimavaroja itse määrittää asiat, joissa hän apua tarvitsee. Esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisilla opiskelijoilla ei ole useinkaan edellytyksiä kommunikoida niin, että he voisivat ilmaista omia tarpeitaan. Kuitenkin he ovat oppivelvollisia ja velvoitettuja osallistumaan tavoitteelliseen koulutukseen. Koska edellä mainittuun ryhmään kuuluvat opiskelijat ovat kyseisen voimavaramäärittelyn ulkopuolella, on koulutuksen järjestäjällä mahdollisuus ilmoittaa opiskelija rahoituksessa ryhmään, jonka rahoitus on korotettu niin, että rahoitus sisältää myös henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen valtionosuusmäärärahan turvin. Ammatillisten erityisoppilaitosten palkkaamien henkilökohtaisten avustajien peruste ei kuitenkaan ole aina vammaispalvelulaissa määritelty voimavaraperusteinen määrittely, joten asia lienee tältä osin epäselvä. Oppivelvollisuuslain laajenemisen myötä oikeus koulutukseen on lähtökohtaisesti kaikilla opiskelijoilla, joten rahoituksella tulee turvata koulutuksen edellyttämä avustaminen. Huomioitava on vielä, että vastaavaa mahdollisuutta henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen ja sen huomioimiseen ns. tavallisen ammatillisen koulutuksen järjestäjän toiminnassa ja rahoituksessa ei ole, vaan käytännössä inkluusion edellyttämät henkilökohtaisen avun palvelut tulisi aina saada vammaispalvelulain perusteella.

On huomioitava, että ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muutkin kuin 64 ja 65 §:n säännökset koskevat erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. Lain 61 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus saada eri oppimisympäristöissä sellaista opetusta ja ohjausta, joka mahdollistaa tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamisen sekä tukee opiskelijoiden kehitystä hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Opiskelijalla on oikeus saada henkilökohtaista ja muuta tarpeellista opinto-ohjausta. Opiskelijalla on myös oikeus lain 63 §:ssä säädettyihin opiskeluvalmiuksia tukeviin opintoihin. Osana tutkintokoulutusta voidaan tutkinnon perusteissa määrätyn lisäksi järjestää opiskeluvalmiuksia

tukevia opintoja. Opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen tarkoituksena on, että opiskelija hankkii sellaista yksilöllisiin tarpeisiinsa perustuvaa osaamista, joka antaa hänelle edellytykset osallistua tutkintokoulutukseen ja osoittaa osaamisensa näytössä tai muulla tavoin.

Näiden erilaisten oppimisen tuen säännösten tarkoituksena on mahdollistaa erilaiset opiskelijan tarvitsemat erityisen tuen muodot joustavasti ammatillisen koulutuksen valmentavissa koulutuksissa ja tutkintokoulutuksissa. Tuen muodot voidaan suunnitella kussakin tilanteessa niin, että ne parhaiten tukevat erityistä tai vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden osaamisen hankkimista ja osoittamista. 1.1.2018 voimaan tulleessa ammatillisen koulutuksen reformissa erityinen tuki laajeni myös ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin, mikä lisäsi yhdenvertaisuutta siten, että kaikissa ammatillisissa tutkinnoissa ja koulutuksissa opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteutti vuosina 2020–2021 ammatillisen koulutuksen erityisen tuen arvioinnin[8]. Arviointi tuotti tietoa erityisen tuen järjestelyistä ja niiden toimivuudesta, kuten tuen tarpeiden tunnistamisesta, tuen suunnittelusta, tuen ja ohjauksen muodoista, tuen saatavuudesta ja saavutettavuudesta sekä osaamisen arvioinnin mukauttamisen ja ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista poikkeamisen käytännöistä.

Arviointitulosten mukaan yleisimpiä erityisen tuen tarpeiden tunnistamisen menetelmiä ovat haastattelut, havainnoinnit, testit, kartoitukset sekä tiedonsiirto koulutuksen nivelvaiheessa. Uusien opiskelijoiden tuen tarpeiden tunnistaminen ei toteudu yhtä järjestelmällisesti jatkuvassa haussa kuin muissa hakutavoissa. Ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa tunnistaminen toimii heikommin kuin perustutkintokoulutuksessa.

Suunniteltujen tukitoimien kirjaaminen opiskelijoiden henkilökohtaisiin osaamisen kehittämissuunnitelmiin (HOKS) sekä opiskelijoiden osallistaminen tukitoimista sopimiseen toteutuvat hyvin erityisen tuen suunnittelussa. Kehitettävää sen sijaan on tuen suunnittelussa tutkinnon osittain toteutuneiden tukitoimien kirjaamisessa ja tuen vaikuttavuuden säännöllisessä arvioinnissa. Opiskelijaa opettavalla ja ohjaavalla henkilöstöllä tulee olla riittävästi tietoa opiskelijalle sovituista tukitoimista ja keinoista tuen toteuttamiseen. Arviointitulosten mukaan henkilöstön välisessä tiedonkulussa ja yhteistyössä on tämän suhteen kehitettävää.

8 KARVI 2021. Erityinen tuki voimavaraksi – Arviointi ammatillisen koulutuksen erityisestä tuesta.

Tuen muotoja ja tuen toteutusta tulee kehittää niin, että ne soveltuvat entistä paremmin eri tutkintomuotoihin, tutkinnon osiin ja oppimisympäristöihin. Arviointitulosten mukaan perustutkintokoulutuksessa tuki toteutuu huonommin ammatillisissa tutkinnon osissa kuin yhteisissä tutkinnon osissa.

Laki ammatillisesta koulutuksesta mahdollistaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tuen tarpeisiin vastaamisen joustavasti ja yksilöllisesti. Erityisen tuen toteutumisen edellytys on, että koulutuksen järjestäjä johtaa, organisoi ja toteuttaa erityistä tukea niin, että opiskelijan oikeus erityiseen tukeen toteutuu koulutusprosessin jokaisessa vaiheessa ja eri oppimisympäristöissä niin, että opiskelija voi koulutuksessa hankkia ja osoittaa osaamisensa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja ensisijaisesti samoissa ryhmissä niiden opiskelijoiden kanssa, joilla ei ole erityisen tuen tarvetta. Myös opetus- ja ohjaushenkilöstöllä tulee olla riittävästi osaamista erityisen tuen suunnitteluun toteuttamiseen ja arviointiin. Myös erityisopettajia tulee olla riittävästi saatavilla niin, että se mahdollistaa erityisopettajan antaman erityisen tuen opiskelijoille sekä mahdollistaa opetushenkilöstön tukemisen erityisopetuksen järjestämisessä.

3 Osa 2: Selvitys oppivelvollisten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten tukipalvelujen sekä oppimisen tuen palvelujen saatavuudesta ja toimivuudesta oppilaitoksissa

Selvitystyön 2. osassa esitellään tiiviisti oppivelvollisten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten tukipalvelujen toteutuminen ammatillisessa koulutuksessa. Ensin esitellään selvityksen taustaa, tavoitteita ja tehtävää sekä selvityksen tiedonkeruuta. Sen jälkeen esitellään tiiviisti selvityksen tuloksia avustajapalveluiden, apuvälineiden saatavuuden, kuljetuspalveluiden ja tulkkauksen osalta. Lisäksi tarkastellaan tiiviisti opiskeluhuollon ja tukipalvelujen saatavuutta hyvinvointialueilla. Lopussa on lyhyt yhteenveto tehdystä selvityksestä kokonaisuutena.

3.1 Selvityksen tausta, tavoitteet ja tehtävät

Opetus- ja kulttuuriministeriö päätti tehdä selvityksen oppivelvollisten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten tukipalvelujen saatavuudesta. Selvityksellä haettiin tietoa siitä, miten opiskelijoiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet toteutuvat eri puolilla Suomea oppivelvollisuuden laajentamisen jälkeen. Selvityksessä tarkasteltiin sekä ammatillisen koulutuksen lainsäädännön että vammaispalvelulain mukaisia palveluita. Tarkoituksena oli selvittää tukipalveluiden saatavuutta oppilaitoksissa sekä oppimisen tueksi tarvittavien terveys-, mielenterveys-, sosiaali- ja vammaispalvelujen saatavuutta ja toimivuutta. Keskeistä on selvittää, mahdollistavatko opiskelun edellyttämät tukipalvelut opiskelijalle yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua koulutukseen. Pääasiallisena aineistona on koulutuksen järjestäjille ja opiskelijoille suunnatut kyselyt sekä niitä täydentävät haastattelut. Selvityksen on toteuttanut OwalGroup opetus- ja kulttuuriministeriön ohjauksessa.

Oppivelvollisuuden laajentaminen tähtää siihen, että kaikki perusopetuksen päättävät jatkavat opintojaan ja siirtyvät joko välittömästi tai nivelvaiheen koulutuksen jälkeen toisen asteen koulutukseen. Nuorille halutaan taata mahdollisuus suorittaa toisen asteen tutkinto. Tämä edellyttää, että myös vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat nuoret saavat opiskelupaikan ja tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet kaikkialla Suomessa. Tarvittavat tukipalvelut mahdollistavat erityistä tukea tarvitseville ja vammaisille nuorille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua koulutukseen, hankkia työelämän edellyttämän osaamisen ja työllistyä sekä hankkia yhteiskunnassa osallistumisen ja jatkuvan oppimisen edellytykset. Oppivelvollisuuden laajentuminen on tuonut kaikki perusopetuksen päättäneet nuoret koulutukseen. Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeet ovat moninaiset. Oppivelvollisuuden laajentuminen on tehnyt aiempaa paremmin näkyväksi erilaiset opiskelijoiden haasteet, mikä haastaa myös yhteiskunnan muutokseen.

Eduskunta on oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvissä lausumissa edellyttänyt, että hallitus seuraa ja varmistaa, että vammaisille ja erityistä tukea tarvitseville nuorille taataan opintojen kannalta olennaiset vammaisten opiskelijoiden opiskelun edellyttämät tukipalvelut. Tämä selvitys on osa laajempaa selvityskokonaisuutta, joka tuottaa tietoa ja toimenpide-ehdotuksia siitä, miten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarvitsemien tukipalveluiden saatavuus toteutetaan eri organisaatioissa ja niiden välisellä yhteistyöllä niin, että se selkeyttää ja parantaa tukipalveluiden saatavuutta ja oikea-aikaisuutta. Kokonaisselvityksessä arvioidaan muun muassa lainsäädännöllisiä muutostarpeita.

Selvityksessä käytetyllä käsitteellä tukipalvelut tarkoitetaan henkilökohtaista apua, apuvälinepalveluita, kuljetuspalveluita ja tulkkauspalveluita. Tukipalvelut sisältävät niin erilaisten palveluiden kuin apuvälineidenkin saatavuuden koulutuksen ajaksi, mikä mahdollistaa koulutukseen osallistumisen.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 64 §:ssä tarkoitettua erityistä tukea saavalla opiskelijalla ja 65 §:ssä tarkoitettua vaativaa erityistä tukea saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin (101 §). Vammaisuuden perusteella opiskelijoille järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista säädetään erikseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että siirryttäessä perusopetuksesta toisen asteen ammatilliseen koulutukseen, tulee vammaisuuden perusteella tarvittavat palvelut, kuten henkilökohtainen apu, kuljetuspalvelut, tulkkaus ja apuvälineet sekä tarvikkeet hakea pääsääntöisesti sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöjen mukaisesti. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 § on osoittautunut epäselväksi erityisesti oppivelvollisuuden maksuttomuuden tultua voimaan.

Oppivelvollisuuslain 17 §:n 5 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän tulee yhdessä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa selvittää palveluiden ja tukitoimien tarve sekä ohjata oppivelvollista hakemaan tarvittavia palveluita ja tukitoimia.

3.2 Selvityksen toteuttaminen

Selvityksen tiedonkeruu toteutettiin kyselynä ammatillisen koulutuksen järjestäjille (n=21). Kyselyssä koulutuksen järjestäjiltä pyydettiin tietoja tukipalveluiden saatavuudesta ja niihin liittyvistä haasteista. Näistä vaativan erityisen tuen tehtävän saaneita koulutuksen järjestäjiä oli viisi. Rajatun vaativan erityisen tuen tehtävän järjestäjiä oli kuusi. Otoksen perusteella mukana kyselyssä oli lisäksi kymmenen muuta ammatillisen koulutuksen järjestäjää. Otokseen valikoitiin alueellisesti keskeisiä järjestäjiä eri puolilta Suomea. Yhtä yleistä ammatillisen koulutuksen järjestäjää lukuun ottamatta vastaus on muodostettu moniammatillisesti. Useimmiten vastaamiseen on osallistunut koulutus- tai palvelupäälliköitä, erityisopettajia ja rehtoreita, mutta myös muita asiantuntijoita ja henkilöstöä kuten koulutussihteeri.

Tiedonkeruu opiskelijoille suunnattiin koulutuksen järjestäjien kautta. Vastaukseen toivottiin huoltajan osallistumista. Anonyymiin kyselyyn saatiin vastaukset yhteensä 141 opiskelijalta, joista 13 oli ruotsinkielisiä. Vastaajat olivat 75 eri kunnasta ja 14 eri koulutuksen järjestäjältä. Vastaajamäärät vaihtelivat koulutuksen järjestäjittäin paljon, 1–37 välillä. Haastattelut ja täydentävät tietopyynnöt toteutettiin seitsemälle koulutuksen järjestäjälle. Opiskelijanäkökulmasta toteutettiin kolme haastattelua, joihin osallistui kaksi opiskelijaa ja kahden opiskelijan huoltajat. Selvityksen tavoitteena oli kuulla vammaisia tai erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita itseään ja heidän huoltajiaan laajasti, mutta vain muutamia henkilöitä tavoitettiin osallistumaan kyselyyn tai haastatteluun. Heidän osallisuutensa ja kokemuksensa ovat tärkeä osa selvityksen tuloksia.

3.3 Selvityksen tulokset

3.3.1 Avustajapalvelut

Avustajapalvelut koulutuksen järjestäjillä

Selvityksen mukaan ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen järjestäjillä, eli ammatillisilla erityisoppilaitoksillla, oli yhteensä 1 396 oppivelvollista opiskelijaa, joista koulutuksen järjestäjän palkkaama avustaja oli 215 opiskelijalla. Avustajien osuus oli suurin työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa, jossa oli 490

oppivelvollista, joista koulutuksen järjestäjän palkkaama avustaja oli 193 opiskelijalla. Rajatun erityisen tehtävän saaneilla järjestäjillä oli yhteensä 94 oppivelvollisuusikäistä opiskelijaa, joista koulutuksen järjestäjän palkkaama avustaja oli yhteensä 18 opiskelijalla.

Vaativan erityisen tuen järjestäjillä oli vammaispalvelulain mukaisia avustajia yhteensä 13, joista suurin osa oli työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa (11) opiskelevilla. Rajatun tehtävän koulutuksen järjestäjien koulutuksissa vammaispalvelulain mukaisia avustajia oli kuusi, joista kaikki olivat työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa opiskelevilla opiskelijoilla. Tavallisissa ammattioppilaitoissa oli 7 vammaispalvelulain mukaista avustajaa, joista kaikki olivat perustutkintokoulutuksissa opiskelevilla opiskelijoilla. Eniten opiskelijoita, joilla oli järjestäjän palkkaama avustaja, oli ruotsinkielisellä järjestäjällä, jolla myös avustajien määrä oli suurin suhteessa oppivelvollisiin opiskelijoihin.

Kysymykseen siitä, kuinka paljon koulutuksen järjestäjällä oli opiskelijoita, joilla tulisi olla vammaispalvelulain mukainen avustaja, mutta joille sitä ei ollut myönnetty, vastaukset jakautuivat seuraavasti: vaativan erityisen tuen järjestäjillä oli 12 opiskelijaa, rajatun tehtävän saaneilla koulutuksen järjestäjillä 1 opiskelija ja muilla ammatillisen koulutuksen järjestäjillä 17 opiskelijaa.

Selvityksen mukaan vaativan erityisen tuen järjestäjillä henkilökohtaiset avustajat oppimiseen palkataan pääsääntöisesti itse. Osalla oppimisen tukeen tarvittavan avustajan saamiseksi on ohjattu hakemaan päätöstä vammaispalveluista. Vammaispalveluiden mukaisen avustajan tarve on selkeämpi silloin, kun opiskelijalla on tarve kahdelle avustajalle. Vastuunjako kuntien (nyk. hyvinvointialueilla) ja koulutuksen järjestäjien välillä näyttäytyy epäselvänä.

Otokseen valituista muista koulutuksen järjestäjistä kolmella oli yksittäisiä opiskelijoita, joille on myönnetty vammaispalvelulain mukainen avustaja. Yksittäisillä järjestäjillä oli opiskelijoita, joille ei ole myönnetty henkilökohtaista avustajaa tarpeesta huolimatta. Ammatillisen koulutuksen 64 §:ssä tarkoitetun erityisen tuen järjestämisen korotuskerroin on vaativan erityisen tuen järjestämistä huomattavasti pienempi. Avustajatarve ei myöskään tarkoita aina sitä, että opiskelijalla on erityisen tuen tarve, eikä opiskelijoita tule tällöin ohjata vaativan erityisen tuen järjestäjille.

Opiskelijoiden kokemus avustajista ja niiden tarpeesta

Kyselyyn vastasi yhteensä 28 opiskelijaa, jotka kertoivat, että heillä on joko avustaja tai tarve avustajalle. Vastaajista viidellä (5) oli vammaispalvelulain mukainen avustaja, kymmenellä (10) oli koulutuksen järjestäjän palkkaama (ei vammaispalvelulain mukainen) avustaja ja yhdeksän opiskelijaa (9) kertoi, että hänellä on avustaja, mutta vastaaja ei

osannut sanoa, onko avustaja koulutuksen järjestäjän palkkaama vai vammaispalvelulain mukainen. Opiskelijat olivat pääosin tyytyväisiä saamaansa avustamiseen ja avustajaan. Joku opiskelijoista toi huolena esiin sen, että avustaja vaihtuu usein, kun taas eräs vanhempi piti sitä tarkoituksenmukaisena, että opiskelija tottuu vaihtuviin avustajiin. Yhdeksän opiskelijaa kertoi tarvitsevansa avustajan, vaikka ei ole sitä saanut vammaispalveluista. Yksi vastaaja kertoi, että henkilökohtaista avustajaa on haettu, ja sitä ei ole saatu, mutta ryhmäavustaja avustaa todella paljon. Ryhmässä on useampi avustaja.

Vastaajien omien kuvausten perusteella tuen ja avustajan tarpeiden taustalla olevat tekijät olivat seuraavat: vaikea kuulovamma (sisäkorvaistutteet) ja lievä kehitysvamma; fragile x -diagnoosi ja tuen tarve arjen toiminnoissa; ADD ja Asperger; vaikea sairaus, joka aiheuttaa muistin, hahmottamisen sekä keskittymisen vaikeuksia; mielenterveysongelmat sekä oppimisen vaikeudet.

Kaikilla ei tuki ole ollut riittävä; kolme (3) opiskelijaa kertoi saaneensa huonompia oppimistuloksia kuin mitä olisi saanut avustajan kanssa. Yhtä moni kertoi, ettei ole voinut osallistua samoihin asioihin kuin muut opiskelijat. Neljällä (4) opinnot ovat hidastuneet. Kysyttäessä perusteita sille, ettei avustajaa ole myönnetty, vastauksissa tuotiin esiin toisaalta erilaiset tulkinnat avustamisen tarpeelle. Eräs opiskelija totesi, että koska hänen vammansa ”ei ole tarpeeksi näkyvä ulospäin”, ei henkilökohtaista apua ole myönnetty (opiskelijalla neuropsykiatria vaikeuksia).

Kuntien kielteisissä päätöksissä perustellaan usein, että koulutuksen järjestäjän tulisi kustantaa henkilökohtainen apu opiskelussaan sitä tarvitsevalle opiskelijalle. Myös tulkinnat opiskelijan voimavaroista vaihtelevat. Vammaispalvelulain mukaan henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Vaikeavammaisen henkilön on itse pystyttävä määrittelemään avuntarpeensa sekä myös määrittelemään se, miten ja millä tavoin välttämätön avuntarve voidaan järjestää.

Selvityksen perusteella niiden opiskelijoiden määrä, jotka ovat jääneet ilman henkilökohtaista vammaispalvelulain mukaista avustajaa, näyttäytyy pienenä. Silti niin yksittäisten opiskelijoiden kuin myös koulutuksen järjestäjän näkökulmasta lainsäädännön rajapintoja koskevat ratkaisut ovat tärkeitä. Vaikutukset tuen ulkopuolelle jäävien opiskelijoiden opintoihin näkyvät muun muassa opintojen hidastumisena ja keskeyttämisinä.

Selkeänä haasteena näyttäytyy myös vaativan erityisen tuen järjestäjien taholta asuntolaan ja vapaa-ajalle tarvittavien vammaispalvelulain mukaisten avustajien saaminen, kun opiskelijalle on myönnetty asuntolapaikka. Asiaan tarvitaan selkeä linjaus.

Epäselvät perusteet vammaispalvelulain mukaisen avustajan saannissa voivat jo lähtökohtaisesti rajata ohjautumista opiskelijan tarpeiden mukaisesti oikeaan oppilaitokseen ja koulutukseen, jos edellytykset rajaavat opiskelijan mahdollisuuksia koulutusvalintoihin, jotka usein jo muistakin syistä ovat rajoittuneita.

Koulutuksen järjestäjillä on myös ei-oppivelvollisuusikäisiä opiskelijoita, jotka saavat erilaisia selvityksen rajaukseen kuuluvia tukipalveluita. Siten kysymykset tulee ratkaista laajemmin siten, että huomioidaan myös ei-oppivelvollisuusikäiset opiskelijat ja tukitoimien saatavuus.

Ryhmäavustajien saatavuus koulutuksen järjestäjillä

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin koulutuksen järjestäjien palkkaamien pääosin oppivelvollisia opiskelijoita avustavien ryhmäavustajien määrää. Selvityksen mukaan viidestä vaativan erityisen tehtävän saaneesta koulutuksen järjestäjästä neljällä oli yhteensä 270 ryhmäavustajaa. Määrät vaihtelivat paljon 6–130 välillä. Järjestäjällä, jolla ryhmäavustajia ei ole, on suhteessa eniten koulutuksen järjestäjän palkkaamia henkilökohtaisia avustajia. Ryhmäavustaja on nimensä mukaisesti koko ryhmän ohjaajana ja tukena, eikä siksi voi toimia yksittäisten opiskelijoiden henkilökohtaisena avustajana.

Kuudesta rajatun vaativan erityisen tuen tehtävän saaneesta järjestäjästä viidellä oli ryhmässä toimivia avustajia yhteensä 53. Kymmenestä muusta ammatillisen koulutuksen järjestäjästä kuusi kertoi, että heillä on ryhmäavustajia: Näistä yksi kertoi ammattiohjaajien määrän (25) ja yksi ammatillisten ohjaajien (n. 20) määrän lisäksi ohjaajien määrän (2) ja täsmensi, ettei varsinaisia avustajia ole palkattu. Neljä muuta kertoi avustajien määrät, jotka olivat välillä 5-15. Tavallisten ammattioppilaitosten ammattiohjaajat tai vastaavat ovat usein alansa ammattilaisia, joilla ei ole opettajan pedagogista kelpoisuutta, mutta heillä on alansa hyvä ammatillinen osaaminen, jonka vuoksi he toimivat opettajan työparina ja ohjaavat opettajan rinnalla esimerkiksi työsaleissa tai vastaavissa käytännön työtehtävissä sekä huolehtivat näin osaltaan myös opiskelijoiden työturvallisuudesta. Henkilökohtaisena avustajana he eivät voi tehtävässään toimia, vaan ohjaavat osaa ryhmän opiskelijoista.

Henkilökohtaisen avustajan saannin haasteet

Selvityksen mukaan tarvittavan henkilökohtaisen avustajan puuttuminen vaikuttaa monin tavoin opiskelijan edellytyksiin opiskella yhdenvertaisesti muiden kanssa ja edetä opinnoissaan. Avustajan puuttuminen vaikuttaa paitsi opiskelijan opintojen etenemiseen myös koko ryhmän toimintaan. Ammatillinen koulutus ei toteudu vain koulun tai työssäoppimisen toimintaympäristöissä vaan laajemminkin erilaisissa oppimisympäristöissä. Opinnot ovat hidastuneet ja jopa keskeytyneet avustajan puuttumisen vuoksi, koska opiskelijan

saama avustus on ollut riittämätöntä. Myös poissaolojen lisääntyminen ja levottomuus lisääntyivät eikä opetusta ole voitu eriyttää riittävästi opiskelijan tarpeiden mukaisesti. Joissakin tapauksissa yleisessä ammatillisen koulutuksen järjestäjän koulutuksessa järjestäjä on joutunut paikkaamaan omalla henkilöstöllään opiskelijoille myönnettyjen avustajapalveluiden puutetta.

Selvityksen mukaan epäselvyyksiä ja ongelmia on monien kuntien ja kaupunkien kanssa henkilökohtaisten avustajien saamisessa opiskelijalle, joiden vammaispalvelun kriteerit täyttyvät. Valtakunnallisesti toimiva järjestäjä kertoi, että suurella osalla kuntia on linjaus, ettei avustajapalveluita myönnetä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa oleville vaikeavammaisille, vaikka järjestäjän mukaan opiskelija kykenee ilmaisemaan avustamisen sisällön ja toteutustavan. Tavallisesti koulutuksen järjestäjän ohjauspalvelujen kautta avustus on järjestetty opiskelijoille, jotta hän voisi opiskella. Yksi vaativan erityisen tuen koulutuksen järjestäjä kertoi, että järjestäjä palkkaa päiväaikaan eli opiskeluun vaadittavat avustajat itse. Jos on tarve toiselle avustajalle, keskustelua käydään kunnan kanssa.

Sekä opiskelijalle että huoltajalle selvittelyvaihe on usein hämmentävä ja aiheuttaa huolta. Järjestäjä kuvasi, että opiskelijoita ja huoltajia on ohjattu hakemaan avustajapalveluja vammaispalvelulain mukaisesti. Kielteisen päätöksen jälkeen tilanteeseen on haettu ratkaisua koulutuksen järjestäjän ohjauspalveluista, jotta opinnot ovat voineet alkaa. Selvityksessä on kuvattu myös tilanteita, joissa opiskelija tarvitsisi kaksi henkilökohtaista avustajaa aggressiivisen käytöksen tai muiden vastaavien haasteiden vuoksi. Näissä tilanteissa on kyse sekä opiskelijan että muiden opiskelijoiden turvallisuudesta. Näissäkään tilanteissa kunta ei ole myöntänyt opiskelijalle henkilökohtaista avustajaa, vaan koulutuksen järjestäjä on kustantanut opiskelijalle molemmat henkilökohtaiset avustajat. Merkille pantavaa on tulosten valossa, että tulkinta oppimiseen ja opiskeluun liittyväksi henkilökohtaiseksi avuksi opiskelijalle sisältää tulkinnallisia kysymyksiä esimerkiksi henkilökohtaisen avun perusteena olevan opiskelun tavoitteiden sekä suunnitellun oppimisympäristön osalta.

Epäselvyydet tulkinnoissa eivät koske erityisesti joitain tiettyjä erityisen tuen tarpeita. Rajatun vaativan tehtävän saaneilla koulutuksen järjestäjillä haasteita on ollut näkö- ja kuulovammaisten avustamisessa sekä niiden opiskelijoiden osalta, jotka tarvitsevat ohjaajan tukea päivittäisissä toiminnoissa, kuten liikkumisessa, ruokailussa ja henkilökohtaisen hygienian hoidossa. Vaativan erityisen tehtävän saaneista koulutuksen järjestäjistä yksi kertoi, että epäselvyydet koskevat erityisesti työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa olevia opiskelijoita ja päätöksiä tehdään diagnoosin perusteella. Järjestäjän näkemyksen mukaan avustajapalvelujen myöntämisen tai hylkäämisen perusteena tulisi käyttää toimintakykyyn perustuvaa arviointia. Yleisen ammatillisen koulutuksen järjestäjän puolelta tuotiin esiin, että opiskelijoille, joilla on neuropsykiatrinen diagnoosi, on haasteita saada riittävästi vammaispalvelulain mukaista avustajapalvelua.

Päätöksissä perustellaan usein, että koulutuksen järjestäjän tulisi kustantaa henkilökohtainen apu opiskelussaan sitä tarvitsevalle opiskelijalle. Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneilla järjestäjillä päätöksen perusteena on käytetty lakia ammatillisesta koulutuksesta (101 §) sekä vammaispalvelulain tulkintaa siitä, onko opiskelijalla voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Suuressa osassa kuntia on linjaus, ettei avustajapalveluja myönnetä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa oleville vaikeavammaisille, vaikka järjestäjän näkemyksen mukaan osa heistä kykenee hyvin ilmaisemaan avustamisen sisällön ja toteutustavan. Päätöksissä on myös vedottu oppivelvollisuuslakiin ja siihen, että koulutuksen pitäisi olla ilmaista, joten koulutuksenjärjestäjän pitäisi kustantaa avustaja koulutuksen lisäksi joidenkin tulkintojen mukaan myös asumiseen ja vapaa-ajalle.

Myös rajatun tehtävän saaneiden koulutuksen järjestäjien vastausten perusteella ammatillisen koulutuksen järjestäjän rahoitus henkilökohtaisten avustajien palkkaukseen on epäselvä. Avustamispalvelu on nähty koulutuksen järjestäjän tehtäväksi ammatillisen koulutuksen rahoituksella. Yksi järjestäjä kertoi, että kunnat ovat myöntäneet avustajien palkkaukseen maksusitoumuksia vielä kevään 2022 osalta, mutta syksystä 2022 lähtien ei enää yksikään kunta. Tätä on perusteltu sosiaalitoimen puolelta sillä, että ”asiakas ei itse hae palvelua, vaan koulutuksen järjestäjä hakee ohjaajan palkkaamiseen varoja kunnilta, päätös tehdään asiakkaalle ja koulutuksen järjestäjälle maksusitoumus, asiakas ei ole edes tietoinen hakemastaan palvelusta”. Yleisen ammatillisen koulutuksen järjestäjän puolelta kerrottiin, että oppivelvollisuuslakia on tulkittu aluksi siten, että kaikki kulut kuuluvat koulutuksen järjestäjille. Monelle opiskelijalle on suositeltu sairaanhoitopiirin taholta henkilökohtaista avustajaa jo alakoulusta lähtien, mutta avustajia ei ole myönnetty, vaan on jouduttu käyttämään ryhmäavustajaa. Kun avustajia ei ole ollut saatavilla, kunta on siirtänyt vastuun koulutuksen järjestäjälle.

Haastatteluiden ja kyselyn perusteella ongelmia on erityisesti asuntolaan ja vapaa-ajalle tarvittavan avustajan saannin näkökulmasta. Useampi vaativan ja rajatun erityisen tuen koulutuksen järjestäjä toi esiin, että osa opiskelijoista tarvitsee vapaa-ajan ohjausta ja avustamista, mutta osa kunnista vetoaa siihen, että toisen asteen opiskelu on maksutonta. Tällöin on tulkittu, että kun opiskelija on otettu opiskelijaksi ja asuntolapaikka on myönnetty, on järjestäjällä myös velvollisuus myöntää tarvittava avustaminen. Osa kunnista on tehnyt linjapäätöksiä asiasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) on ottanut kantaa asiaan, jonka mukaan kunnan tulee myöntää opiskelun ulkopuolinen tuki paikkakunnalta. Yksi haastateltu järjestäjä kertoi, ettei asiaa ole käsitelty vielä paikallisesti kannanoton jälkeen.

Valtionosuusrahaa ei ole oikeutta käyttää asuntolassa avustamiseen. Yksi järjestäjä on myöntänyt ehdollisia päätöksiä, eli asuntolapaikka on mahdollista saada, jos opiskelijalle myönnetään avustaja. Yksi järjestäjä kertoi, että asuntolapalveluihin on palkattu

henkilökohtaisia avustajia, joista on laskutettu kotikuntia. Ennen henkilökohtaisen avustajan palkkaamista on neuvoteltu opiskelijoiden kotikuntien kanssa palvelusta tarveharkinnan näkökulmasta, mutta koulutuksenjärjestäjän ja kotikunnan näkökulma ei ole aina yhtenäinen iltaohjauksen tarpeesta. Kunnan vammaispalveluiden viranomainen saattaa esimerkiksi tarjota asumisohjausta kahdeksi tunniksi, mikä ei riitä koulupäivän ulkopuolisen ajan tarpeisiin. Rajanveto vapaa-ajan ja opiskelun välillä on myös joiltain osin häilyvä. Osaamisen hankkimisen suunnittelussa iltaohjelmalla on myös pedagogisia näkökulmia.

3.3.2 Apuvälineet

Selvityksessä tuli tarkastella myös apuvälineiden saatavuutta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden saamisessa ei selvityksen perustella ole merkittäviä ongelmia. Toisaalta kommunikointia tukevien apuvälineiden puutetta tai yli vuoden kestävää hankinta-aikaa voidaan pitää kohtuuttomana, kun kyse on yksilön oikeudesta kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.

Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneissa oppilaitoksissa ongelmia apuvälineiden saatavuudessa ei ollut, vaikka kehittämisen kohteita löytyikin (mm. oma tietoisuus apuvälineiden kehityksestä). Yksittäisellä yleisellä oppilaitoksella ongelmia on ollut ja henkilökohtaiseen opetukseen liittyviä apuvälineitä on jouduttu hankkimaan erityisen tuen rahoituksella.

Koulutuksen järjestäjien tarjoamien apuvälineiden osalta nousi esiin vain yksittäisiä epäkohtia liittyen apuvälineiden hankintaan mm. rahoituksen puutteen vuoksi, pitkien toimitusaikojen vuoksi tai apuvälinetietouden vahvistamisen edellyttämän yhteistyön osalta.

3.3.3 Kuljetuspalvelut

Selvityksen perusteella kuljetuspalveluista voi todeta, että kaikilla rajatun tehtävän saaneilla ja vaativan erityisen tuen tehtävän saaneilla järjestäjillä on oppivelvollisuusikäisiä opiskelijoita, jotka ovat oikeutettuja vammaisten kuljetuspalveluihin. Kymmenestä muusta ammatillisen koulutuksen järjestäjästä neljällä on oppivelvollisuusikäisiä opiskelijoita, jotka ovat oikeutettuja kuljetuspalveluihin.

Kuljetuspalvelut vammaisille ovat pääosin riittäviä. Kuitenkin kaksi vaativan erityisen tuen järjestämisluvan omaavaa järjestäjää kertoi, ettei kaikille opiskelijoille ole myönnetty kuljetuspalvelua. Päätöstä on perusteltu yksittäisissä tapauksissa sillä, että opiskelijalla on päätöksen tekijän arvion mukaan edellytykset käyttää julkisia kulkuvälineitä.

Kuljetuspalveluiden järjestämisessä opiskelijoille sopivalla tavalla on havaittu ongelmia vaativan erityisen tuen oppilaitoksissa. Ongelmat liittyvät ajoitukseen, vaihtuviin kuljettajiin ja muun muassa opiskelijoiden erityisten tarpeiden huomioimiseen.

3.3.4 Tulkkauspalvelut

Tulkkauspalveluihin oikeutettuja kuulovammaisia, kuulonäkövammaisia ja puhevammaisia oppivelvollisia opiskelijoita oli vain yhdellä ammatillisen koulutuksen järjestäjällä, yhdellä rajatun erityisen tuen tehtävän saaneella järjestäjällä ja kaikilla vaativan erityisen tuen tehtävän saaneilla järjestäjillä.

Kahdella järjestäjällä oli opiskelija, jolle ei ollut koulutuksen järjestäjän arvion mukaan myönnetty tulkkauspalveluita tarpeesta huolimatta. Myös opiskelijakyselyyn vastasi yksi opiskelija, jolla ei ollut tulkkauspalvelua tarpeesta huolimatta.

Tulkkauspalveluiden saatavuudessa ei selvityksen mukaan ole laajoja haasteita, mutta yksittäistapauksissakin ne haittaavat opiskelijan opintojen edistymistä. Saatavuus on haastavaa joillain pienemmillä paikkakunnilla, minkä lisäksi haasteita on ollut aikataulujen yhteensovittamisessa. Tulkkien yhteistyö opetushenkilöstön kanssa on toteutunut pääosin hyvin.

3.3.5 Opintososiaaliset edut

Ammatillisilta erityisoppilaitoksilta saadun tiedon mukaan erityisoppilaitokset ovat jo ennen oppivelvollisuuden laajentumista ja siitä säädettyä maksuttomuutta antaneet opiskelijoille tarvittavat maksuttomat opiskelun edellyttämät opiskelutarvikkeet. Lisäksi opiskelussa tarvittavat tietokoneet, iPadit, oppikirjat ja työturvallisuuden edellyttämät työvarusteet on annettu opiskelijalle lainaksi opiskelun ajaksi. Vähävarainen opiskelija on voinut saada tarvittaessa myös muita sosiaalietuuksia oppilaitokselta. Ammatilliset erityisopilaitokset ovat myös mahdollistaneet osalle majoitusta tarvitseville opiskelijoille asumisen asuntolassa tai muussa majoituksessa, mutta ei täysihoitoa. Opiskelijan käytössä olevat henkilökohtaiset opiskelun edellyttämät opiskelutarvikkeet ja –välineet sen sijaan opiskelija hakee vammaispalvelulain perusteella omasta kotikunnastaan (nykyään hyvinvointialueelta).

3.3.6 Opiskeluhuolto

Selvityksen mukaan opiskelijahuollossa on haasteita. Koronan vaikutukset näkyvät edelleen resurssivajeena. Mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on selkeitä puutteita myös vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien palveluissa. Opiskeluhuoltohenkilöstön mahdollisuudet osallistua yhteisölliseen opiskeluhuoltotyöhön nähtiin usein puutteellisina. Vaikka henkilöstö on asiantuntevaa, pitkäjänteiselle työlle ja yhteistyön ja toimintamallien kehittämiselle ei jää riittävästi aikaa. Ennaltaehkäisevän opiskeluhuollon sekä yhteisöllisen opiskeluhuollon osuudet jäävät usein marginaalisiksi, kun palvelut painottuvat yksilötyöhön.

3.3.7 Tukipalvelujen saatavuus tulevilla hyvinvointialueilla

Selvityksessä kysyttiin ammatillisen koulutuksen järjestäjien käsityksiä myös tulevien hyvinvointialueiden mahdollisuuksista edistää vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden palveluita ja tukitoimia. Selvityksen mukaan hyvinvointialueiden muodostamisessa on tehtävä vielä merkittäviä ratkaisuja siinä, miten palveluita mitoitetaan ja suunnitellaan yhdessä koulutuksen järjestäjien kanssa. Hyvinvointialueet päättävät itse asioista säädösten puitteissa. Vastauksissa todettiin, että koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden yhteistyö on tärkeää erityisesti vammaispalveluita tarvitsevien opiskelijoiden tukipalveluiden riittävyyden ja saatavuuden varmistamiseksi. Laissa on säädetty opiskeluhuoltosuunnitelmista ja yhteistyörakenteista opiskeluhuollon osalta, mutta epävarmempaa on, miten vammaispalvelut alueilla organisoidaan niin, että ne vastaavat oikea-aikaisesti vammaisten opiskelijoiden tarpeisiin ja tukevat opiskelijoiden opiskelua.

Tukipalveluilla on keskeinen rooli opiskelijan opiskeluedellytysten mahdollistajana. Hyvinvointialueiden tulisi luoda toimintamallit verkostoyhteistyöhön ja koordinoida vammaispalveluja tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelut ottaen huomioon, että opiskelijoilla on usein monia samanaikaisia tukitarpeita.

3.4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Vaativan erityisen tuen koulutuksen järjestäjät palkkaavat henkilökohtaiset avustajat pääsääntöisesti itse valtionosuusrahoituksella. Vain pieni osa opiskelijoista on avustajan saamiseksi ohjattu hakemaan päätöstä vammaispalveluista tai vain pieni osa heistä on saanut vammaispalvelulain päätöksen avustajan kustannusten kattamiseksi. Henkilökohtaisen avustajan työ voidaan toteuttaa monella eri tavalla (työnantajamalli, palveluseteli, oma tai ostopalvelu), joten keskeistä on avustajan kustannusten maksaja. Vammaispalveluiden mukaisen avustajan tarve on todennäköisesti selkeämpi silloin, kun opiskelijalla on tarve kahdelle avustajalle. Vastuut kuntien ja koulutuksen järjestäjien välillä näyttäytyvät epäselvinä. Epäselvyyttä on myös siitä, mitä oppivelvollisuuden laajentumisen maksuttomuus

tarkoittaa. Kuntien kielteisissä päätöksissä perustellaan usein, että koulutuksen järjestäjän tulisi kustantaa henkilökohtainen apu opiskelussaan sitä tarvitsevalle opiskelijalle. Myös tulkinnat opiskelijan voimavaroista ohjata avustajaa vaihtelevat. Koulutuksen järjestäjien mukaan kunnissa on tehty myös linjapäätöksiä, ettei avustajia myönnetä.

Otokseen valituista muista koulutuksen järjestäjistä kolmella oli yksittäisiä opiskelijoita, joille oli myönnetty vammaispalvelulain mukainen avustaja. Yksittäisillä järjestäjillä oli opiskelijoita, joille ei ollut myönnetty henkilökohtaista avustajaa tarpeesta huolimatta. Päätöksessä on vedottu siihen, että oppivelvollisuuslain myötä kulut kuuluvat koulutuksen järjestäjälle. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 64 §:ssä tarkoitetun erityisen tuen järjestämisen korotuskerroin on vaativan erityisen tuen järjestämistä huomattavasti pienempi eikä kata avustajan palkkaamisen aiheutuvia kuluja.

Avustajatarve ei myöskään tarkoita aina sitä, että opiskelijalla on erityisen tuen tarve, eikä opiskelijoita tule tällöin ohjata vaativan erityisen tuen järjestäjille. Epäselvät perusteet vammaispalvelulain mukaisen avustajan saannissa voivat jo lähtökohtaisesti rajata ohjautumista opiskelijan tarpeita vastaavaan, oikeaan oppilaitokseen.

Niiden opiskelijoiden määrä, jotka ovat jääneet ilman henkilökohtaista vammaispalvelulain mukaista avustajaa, näyttäytyy pienenä. Silti niin yksittäisten opiskelijoiden kuin myös koulutuksen järjestäjän näkökulmasta lainsäädännön rajapintoja koskevat ratkaisut ovat tärkeitä. Vaikutukset tuen ulkopuolelle jäävien opiskelijoiden opintoihin näkyvät muun muassa opintojen hidastumisena ja keskeyttämisinä.

Koulutuksen järjestäjillä on myös ei-oppivelvollisuusikäisiä opiskelijoita, jotka saavat erilaisia selvityksen rajaukseen kuuluvia tukipalveluita. Siten kysymykset tulee ratkaista laajemmin siten, että huomioidaan myös ei-oppivelvollisuusikäiset opiskelijat ja tukitoimien saatavuus.

Selkeänä haasteena näyttäytyy myös vaativan erityisen tuen järjestäjien taholta asuntolaan ja vapaa-ajalle tarvittavien vammaispalvelulain mukaisten avustajien saaminen, kun opiskelijalle on myönnetty asuntolapaikka. Asiaan tarvitaan selkeä linjaus.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden saamisessa ei ole merkittäviä ongelmia vaativan erityisen tuen tehtävän saaneissa oppilaitoksissa, vaikka kehittämisen kohteita löytyikin (kuten oma tietoisuus apuvälineiden kehityksestä). Yksittäisellä yleisellä oppilaitoksella ongelmia on puolestaan ollut ja henkilökohtaiseen opetukseen liittyviä apuvälineitä on jouduttu hankkimaan erityisen tuen rahoituksella.

Kuljetuspalvelut vammaisille ovat pääosin riittäviä. Niiden järjestämisessä opiskelijoille sopivalla tavalla on ongelmia havaittu vaativan erityisen tuen oppilaitoksissa. Ongelmat liittyvät ajoitukseen, vaihtuviin kuljettajiin ja muun muassa opiskelijoiden erityisten tarpeiden huomioimiseen.

Tulkkauspalveluiden saatavuudessa ei ole laajoja haasteita, mutta yksittäistapauksissakin ne haittaavat opiskelijan opintojen edistymistä.

Opiskelijahuollossa on haasteita, sillä koronan vaikutukset näkyvät siellä resurssivajeena. Mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on selkeitä puutteita. Hyvinvointialueiden muodostamisessa on tehtävä vielä merkittäviä ratkaisuja siinä, miten palveluita mitoitetaan ja suunnitellaan yhdessä koulutuksen järjestäjien kanssa. Koulutuksen järjestäjät ovat toivoneet ministeriöiltä selkeää ohjausta alueille. Hyvinvointialueet päättävät kuitenkin itse asioista säädösten puitteissa. Koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden yhteistyö on tärkeää erityisesti vammaispalveluita tarvitsevien opiskelijoiden tukipalveluiden riittävyyden ja saatavuuden varmistamiseksi.

Vammaispalvelut hyvinvointialueilla tulisi organisoida niin, että ne vastaavat oikea-aikaisesti vammaisten opiskelijoiden tarpeisiin ja tukevat opiskelijoiden opiskelua.

Opintososiaalisten etujen osalta on epäselvyyttä ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 §:n suhteesta oppivelvollisuuslaissa säädettyyn maksuttomuuteen.

Tukipalveluilla on keskeinen rooli opiskelijan hyvinvoinnin tukemisessa. Opiskelun edellyttämät tukipalvelut luovat yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua koulutukseen yhdessä muiden kanssa ja hankkia osaamista. Hyvinvointialueiden tulisi luoda toimintamallit verkostoyhteistyöhön ja koordinoida vammaispalveluja tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelut ottaen huomioon, että opiskelijoilla on usein monia samanaikaisia tukitarpeita. Tämä edistäisi myös huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja tiedonsaantia.

4 Osa 3: Vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien tukipalveluiden kehittämisehdotukset toisen asteen koulutuksessa

Vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalvelujen kehittämisehdotukset toisen asteen koulutuksessa on laadittu keväällä 2022 toteutetun selvityksen pohjalta. Kehittämisehdotukset ovat:

1. **Selkeytetään opiskelijoiden avustamista koskevia palveluja OKM:n ja STM:n hallinnonalojen välillä ja valmistellaan tarvittavat lainsäädännön muutokset.**

   Selkeytetään ministeriöiden välisessä yhteistyössä vammaisten opiskelijoiden tukipalvelujen käytäntöjä, jotka koskevat henkilökohtaisen avun saamista koulutuksessa, asuntolatoiminnassa ja asuntolassa asuvien opiskelijoiden vapaa-aikana. Turvataan vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien oppivelvollisten tarvitsemat avustamispalvelut, mikä mahdollistaa yhdenvertaisen osallisuuden koulutuksen suorittamiseen. Arvioidaan myös rahoituksen riittävyyttä ja koulutuksen maksuttomuuden suhdetta tukipalveluihin.

2. **Selkeytetään ammatillisesta koulutuksesta annetun lain säännöstä vaativaa erityistä tukea saavan opiskelijan opintososiaalisista etuuksista**

   Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 101 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan 65 §:ssä tarkoitettua vaativaa erityistä tukea saavalle opiskelijalle voidaan antaa maksutta oppikirjat, muut koulutarvikkeet ja henkilökohtaiset työvarusteet sekä tarjota majoituksessa olevalle opiskelijalle tarpeelliset viikoittaiset kotimatkat ja täysihoito asuntolassa tai muussa majoituksessa. Säännöstä olisi tarpeellista selkeyttää, sillä sen merkitys on jäänyt käytännössä epäselväksi. Säännös on myös päällekkäinen oppivelvollisuuslaissa säädetyn opintojen maksuttomuuden kanssa. Oppivelvollisuuslaki tuli voimaan 1.8.2021 alkaen.

3. Seurataan TUVA-koulutuksen opiskelijoiden erityisen tuen opintososiaalisiin etuuksiin liittyvien käytäntöjen toimivuutta

Tutkintoon valmentavassa koulutuksessa eli TUVA-koulutuksessa lähtökohtana on, että perusopetuksen järjestäjän järjestämässä valmentavassa koulutuksessa opintososiaaliset etuudet määräytyvät perusopetuslain mukaan, lukiokoulutuksen järjestäjän järjestämässä valmentavassa koulutuksessa lukiolain mukaan ja ammatillisen koulutuksen järjestäjän järjestämässä koulutuksessa ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan. Tämä johtaa siihen, että TUVA-koulutuksen opiskelijoiden koulutuksen järjestäjiltä saamat etuudet vaihtelevat. TUVA-koulutuksen järjestäminen alkoi 1.8.2022. Erityisen tuen opintososiaalisiin etuuksiin liittyvien käytäntöjen toimivuutta on koulutuksen alkamisen jälkeen tarpeellista seurata ja tarvittaessa on selvitettävä menettelyiden yhtenäistämistä.

4. Lisätään vaativan erityisen tuen aloituspaikkoja yhteishaussa

Vaativan erityisen tuen hakukohteen aloituspaikkoja voitaisiin lisätä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa jo yhteishaun aikana, jos oppivelvollisia ensisijaisia hakijoita olisi hakukohteeseen ilmoitettuja aloituspaikkoja enemmän. Asiasta olisi tarpeellista säätää yhteishakua koskevassa lainsäädännössä.

5. Kehitetään opiskeluhuoltopalveluja vastaamaan vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen tukipalvelujen saatavuutta

Opiskeluhuollon merkitys opetustoimen sekä hyvinvointialueen monialaisena suunnitelmallisen yhteistyön välineenä korostuu myös vammaisten opiskelijoiden kohdalla. Tämä edellyttää riittävää osaamista vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tuen tarpeiden tunnistamiseen, tarvittaviin jatkotutkimuksiin tai palveluihin ohjaamisessa sekä yksilöllisten tukitoimien suunnittelussa ja toteuttamisessa. Kuraattorien, psykologien ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön osaamista vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tukipalveluista tulee vahvistaa ja edistää yhteistyötä koulutuksen järjestäjien kanssa moniammatillisena yhteistyönä.

6. Kehitetään vammaisten opiskelijoiden tukipalvelujen koordinointia ja yhteistyötä koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden välillä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja siten myös vammaispalvelujen järjestämisvastuu on siirtynyt 1.1.2023 kunnilta hyvinvointialueille. Uusi vammaispalvelulaki on hyväksytty eduskunnassa 1.3.2023 ja odottaa tasavallan presidentin vahvistusta. Lain on

tarkoitus tulla voimaan 1.10.2023. Uudistuksen tavoitteena on muun muassa parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta sekä yhdenvertaisuutta. Uusi lainsäädäntö korostaa hyvinvointialueiden järjestämisvastuuta. Järjestämisvastuun siirtymisen hyvinvointialueille on tarkoitus parantaa myös vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden ja opiskelijoiden sote-palveluiden saatavuutta. Erityisesti siirryttäessä perusopetuksesta toiselle asteelle korostuvat vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja niiden saatavuus, mikä on edellytyksenä vammaisten opiskelijoiden koulutuksen mahdollistamiselle. Uudistuksen onnistuminen edellyttää vammaispalvelujen koordinointia alueella ja tiivistä yhteistyötä koulutuksen järjestäjien, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa sekä muiden sidosryhmien kanssa.

7. Kehitetään eri ministeriöiden ja viranomaisten yhteistyötä tukipalveluista tiedottamiseksi ja palveluihin ohjaamiseksi

Huolehditaan siitä, että vammaisilla ja heidän huoltajillaan sekä koulutuksen järjestäjillä on riittävästi tietoa opiskelijoiden tukipalveluista ja niihin ohjaamisesta. Selvitetään jatkossa mahdollisuudet löytää jokin konkreettinen toimintatapa esim. verkkoalusta, jonka avulla vammaisilla ja heidän huoltajillaan sekä koulutuksen järjestäjillä on riittävästi tietoa opiskelijoiden tukipalveluista ja niihin ohjaamisesta. Myös käsitteistön yhtenäisyyteen ja selkeyteen tulee kiinnittää jatkossa huomiota.

8. Varmistetaan, että myös muiden kuin oppivelvollisten vaativan erityisen tuen opiskelijoiden koulutukseen turvataan riittävät resurssit.

Oppivelvollisuuden laajentuminen on vaikuttanut erityisesti vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuspaikkojen riittävyyteen. Valmentavissa koulutuksissa opiskellaan aiempaa pidemmän aikaa, joten koulutuspaikat vapautuvat hitaammin uusille opiskelijoille. Lisäksi tutkintokoulutuksessa erityisesti koronaepidemia hidasti koulutuksen suorittamista, minkä vuoksi koulutuspaikkoja avautuu vähemmän. Opiskelijavalinnoissa oppivelvolliset ovat olleet ohjeistuksen mukaan etusijalla. Tämän vuoksi muiden kuin oppivelvollisten vammaisten henkilöiden koulutusmahdollisuudet uudelleen kouluttautumiseen tai osaamisen täydentämiseen muuttuneen työtilanteen vuoksi tai vamman tai sairauden vaikeutumisen vuoksi ovat vaikeutuneet. Jatkossa myös heille tulee turvata työllistymisen ja työelämän edellyttämä osaaminen.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-263-749-9 PDF